

Найчук Антон Віталійович
Маркітантов Вадим Юрійович

ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Кам'янець-Подільський
2023

УДК 321.01.(075.8)
Н 20

*Рекомендовано до друку вченою радою
Камянець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка (протокол № 9 від 22 вересня 2022 р.)*

Рецензенти:

- Бучин М.А.** – доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка»;
- М.Д. Попович** – доктор філософських наук, професор, професор кафедри права, професійної та соціально-гуманітарної освіти ЗВО «Подільський державний університет».

Н 20 Найчук А.В., Маркітантов В.Ю. Політична теорія держави : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 92 с.

У навчально-методичному посібнику, з урахуванням кредитно-модульної системи, вибудовуються теоретико-методологічні та праксиологічні основи курсу «Політична теорія держави». Видання містить навчальну програму, тематичний план із розподілом годин, список основної та додаткової літератури, плани і методичні поради до семінарських занять, завдання до підсумкового модульного контролю, словник термінів.

УДК 321.01.(075.8)
Н 20

© Найчук А.В., Маркітантов В.Ю.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ «ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ»	5
РОЗДІЛ II. РОБОЧА ПРОГРАМА З КУРСУ «ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ»	10
2.1. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З МЕТОДИЧНИМИ РЕКОМЕНДАЦІЯМИ	10
2.2. САМОСТІЙНА РОБОТА ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	53
2.3. ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ	56
РОЗДІЛ III. МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇЇ ВИКОНАННЯ	60
РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ	74
РОЗДІЛ V. КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З КУРСУ «ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ»	77
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ	79
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ	86

ВСТУП

Держава в політичній системі суспільства займає основне місце, яке концентрує в собі все різноманіття політичних інтересів різних соціальних груп, а також має особливий статус серед суб'єктів цієї системи: виступає офіційним представником більшості суспільства; виступає носієм суверенітету нації, природним засобом реалізації його права на самовизначення; спроможна забезпечити і захистити основні права людини для всіх і кожного, хто знаходиться на її території; здатна задовольнити загальносоціальні потреби, виконувати загальносоціальні функції керівництва суспільством; має у своєму розпорядженні спеціальний апарат, без якого виконати вказані функції неможливо; може встановлювати формально обов'язкові для всіх загальні правила поведінки – юридичні норми; володіє владою суверенною, тобто верховною і самостійною, формально незалежною. Разом з тим, держава виступає суб'єктом міжнародних відносин, реалізуючи свої національні інтереси на міжнародній арені. Виачення курсу «Політична теорія держави» спрямоване на засвоєння студентами означених основоположних функцій та інституцій держави.

Навчальний-методичний посібник «Політична теорія держави» розроблений відповідно до курсу «Політична теорія держави», включеного в навчальний план спеціальності «052 Політологія» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Навчально-методичний посібник побудований відповідно до кредитно-модульної системи навчання і складається із трьох основних залікових навчально-теоретичних блоків (модулів): семінарські заняття; самостійна робота; індивідуальні навчально-дослідницькі завдання (ІНДЗ). Окремими блоками подаються: комплексна модульна контрольна робота з курсу; критерії та норми оцінювання знань, умінь та навичок студентів; словник термінів; основна та додаткова література.

Перший модуль включає один змістовий модуль, який охоплює семінарські заняття. Другий модуль становить самостійна робота студентів, яка охоплює весь курс та взаємозв'язана із змістовим модулем. Формою навчального навантаження, спрямованого на розвиток творчих можливостей студентів, слугує ІНДЗ, які виконуються у формі рефератів і є третім заліковим модулем.

Комплексна модульна контрольна робота з курсу розроблена у вигляді дворівневих за складністю завдань, що надає можливість об'єктивно оцінити рівень знань студентів.

Матеріал, представлений у навчально-методичному посібнику, направлений на підвищення фахового рівня студентів в галузі політичної науки та політичної освіти, які є важливими складовими у сфері навчання та виховання молоді в контексті назрілих проблем державного будівництва.

РОЗДІЛ І. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З КУРСУ «ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ»

Курс «Політична теорія держави» є однією з базових дисциплін, який читається на 4-ому курсі в 7-ому семестрі та завершується іспитом. Кількість лекційних та семінарських занять визначається навчальним планом відповідно до державних стандартів.

Метою викладання навчальної дисципліни «Політична теорія держави» є формування знань у *здобувачів вищої освіти* про повне і цілісне розуміння сутності держави, суперечливих ознак її єства.

Основними завданнями вивчення курсу є:

- проблеми загального поняття держави;
- виникнення і історичний розвиток держави;
- форми і функції держави, апарату держави;
- роль і місце держави в політичній системі суспільства;
- формування громадянського суспільства в контексті державотворення.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми та у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- об'єкт, предмет, методи курсу;
- понятійно-категоріальний апарат курсу;
- основні теорії утворення держави;
- характерні ознаки, функції держави;
- типологію держав;
- форми державного устрою та правління;
- поняття механізму, апарату держави;
- ознаки державних органів;
- сучасний стан забезпечення прав людини;
- місце держави у міжнародних відносинах.

вміти:

- оперувати основними поняттями і категоріями;
- аналізувати місце політичної теорії держави у системі соціально-політичних наук;
- характеризувати основні теорії утворення держави;
- визначати поняття держави, виділяти характерні ознаки держави;
- типологізувати держави, характеризувати окремі типи держав;
- аналізувати поняття «форма держави», виділяти елементи форми держави;
- порівнювати різні форми державного устрою та правління;
- аналізувати систему державних органів;
- висвітлити місце та роль держави у політичній системі;
- характеризувати роль держави у здійсненні міжнародних відносин;

- висвітлити роль, головні форми участі громадян у державно-політичному житті суспільства.

1. Обсяг і ознаки курсу

Найменування показників	Характеристика навчального курсу	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Освітня програма, спеціальність	05 Соціальні та поведінкові науки, 052 Політологія	
Рік навчання/ рік викладання	4 курс	4 курс
Семестр вивчення	сьомий	сьомий
нормативна/вибіркова	вибіркова	вибіркова
Кількість кредитів ЄКТС	4 кредити ЄКТС	4 кредити ЄКТС
Загальний обсяг годин	120 год.	120 год.
Кількість годин навчальних занять	48 год.	12
Лекційні заняття	24 год.	6
Практичні заняття	0 год.	0 год.
Семінарські заняття	24 год.	6
Лабораторні заняття	0 год.	0 год.
Самостійна та індивідуальна робота	72 год.	108
Форма підсумкового контролю	іспит	іспит

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Держава у політичній системі суспільства	2
2	Проблеми визначення поняття «держава»	2
3	Поняття та сутність держави в українській політичній думці	4
4	Держава – форма організації влади у суспільстві	2
5	Політичний режим як складова форми держави	2
6	Механізм держави та органи державної влади	4
7	Правова і соціальна держава	2
8	Форми державного устрою	2
9	Міжнародна політика і держава	2
10	Політична культура і культура громадянства	2

Методи контролю: поточне, усне опитування та поточне тестування, співбесіда, контрольна робота, оцінка за навчальний проект, підсумковий тестовий контроль, іспит.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ДЕРЖАВА ЯК ВЛАДНО-ОРГАНІЗОВАНЕ СУСПІЛЬСТВО

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ «ПОЛІТИЧНОЇ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ». ДЕРЖАВА У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА

Об'єкт, предмет і функції «Політичної теорії держави». Методи дослідження. Система категорій. Наукові підходи до визначення сутності політики. Місце політичних відносин у системі суспільних відносин. Сутність і структура політичної системи. Політичні та правові норми, як елемент політичної системи суспільства. Формування влади у суспільстві. Державна та політична влада. Принцип поділу влади. Політичні партії та їх роль у політичній системі суспільства, державі. Політична влада в Україні.

ДЕРЖАВА – СУТНІСТЬ, ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ

Специфіка політологічного вивчення поняття «держава». Сутність та ознаки держави. Теорії походження держави. Функції держави.

Держава у поглядах мислителів Стародавнього світу (Конфуцій, Платон, Аристотель, Цицерон). Християнські теорії сутності держави (А. Блажений, Ф. Аквінський). Особливості підходів до трактування походження та сутності держави в період Нового часу (Т. Гобс, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.Ж. Руссо). Ліберальна концепція держави. Німецька філософська школа ХХ ст. про сутність та походження держави. Сучасні концепції трактування держави.

Трактування держави у політичній думці Княжої Доби. Сутність держави в працях мислителів XVI–XVIII ст. (С. Оріховський-Роксолан, Хр. Філалет, І. Вишенський, Й. Верещинський, Ф. Прокопович, Я. Козельський). Проблеми держави та державобудівництва в поглядах учасників Кирило-Мефодіївського товариства. Питання держави та державності в концепціях громадівського соціалізму (М. Драгоманов, С. Подолинський). І. Франко – про походження та сутність держави. Концепції держави в працях науковців та політиків початку ХХ ст. (М. Грушевський, В. Винниченко, Д. Донцов). Держава та державність у поглядах Ю. Бачинського.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 ДЕРЖАВА – ІНСТИТУЦІЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ. ДЕРЖАВА – ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ. ДЕРЖАВА – ЦЕ ГРОМАДЯНИН

ДЕРЖАВА – СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ У СУСПІЛЬСТВІ

Передумови виникнення держави. Первісне суспільство: економічна основа організації соціальної влади. Утворення національних держав. Типи держав. Роль держави і права в організації суспільства і здійсненні політичної влади. Закон – регулятор суспільних відносин. Співвідношення закону, політики і права в державобудівництві. Ознаки та забезпечення державного закону. Конституція – основний закон держави.

ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ ТА ПОЛІТИЧНІ РЕЖИМИ

Поняття форми держави та її структурі частини. Монархія – як форма державного правління. Республіканська форма державного правління.

Сутність та структура політичного режиму. Політичні та державні режими. Тоталітаризм, деспотизм, диктатура. Авторитарний режим та його різновиди. Демократичний режим: сутність і ознаки. Форми правління та їх співвідношення з політичними режимами. Політичний режим в Україні.

Поняття «механізм держави». Ознаки, характерні риси державного органу. Парламент як інституція державної влади. Формування уряду при президентській та парламентській формі правління. Державні органи влади в Україні.

ПРАВОВА І СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА

Ідея правової держави в історії світової політичної думки. Поняття «правова держава». Ознаки правової держави. Поняття, риси, принципи соціальної держави. Становлення концепції громадянського суспільства. Форми державного правління і громадянське суспільство. Теоретичні засади правової держави у творах українських мислителів. Проблеми становлення правової держави і громадянського суспільства в Україні.

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ТА ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ

Поняття державного устрою. Унітарна держава. Принцип федералізму. Федеративна держава. Конфедерація – як міждержавний союз. Критерії «великої та сильної держави». Сутність та засади життєдіяльності імперії. Суверенітет влади – як ознака держави. Український федералізм – історія і сучасність. Територія держави та державний кордон. Державна незалежність та суверенна залежність. Державна символіка.

ДЕРЖАВА У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Сутність та особливості міжнародної політики. Історія міжнародної політики. Сутність та основні концепції зовнішньої політики. Держава як суб'єкт міжнародної політики. Цілі та засоби міжнародної політики. Дипломатія – форми її здійснення. Принципи міжнародного права. Політика балансу сил і державний суверенітет. Україна в системі міжнародних політичних відносин.

ДЕРЖАВА – ОСОБА – ГРОМАДЯНИН

Ідея громадянства: історія і сучасність. Політико-юридичні аспекти здобуття та втрати громадянства. Права людини і громадянина. Сутність політичної культури. Структурні елементи, основні чинники формування політичної культури. Класовість політичної культури. Політична культура демократичного суспільства. Сутність і зміст концепцій громадянської культури. Форми участі громадян у державно-політичному житті суспільства. Патріотизм як складова культури громадянства. Дисиденство – форма громадянського опору. Культура сприйняття політичного лідера. Політична культура сучасного українського суспільства.

РОЗДІЛ II. РОБОЧА ПРОГРАМА З КУРСУ «ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ»

2.1. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З МЕТОДИЧНИМИ РЕКОМЕНДАЦІЯМИ

Семінарське заняття № 1

Тема: ДЕРЖАВА У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА (2 год.)

Мета: розкрити місце політичних відносин у системі суспільних відносин. Висвітлити місце і роль держави в політичній системі суспільства, з'ясувати роль політичних партій у політичній системі суспільства, державі.

План

1. Наукові підходи до визначення сутності політики.
2. Місце політичних відносин у системі суспільних відносин.
3. Сутність і структура політичної системи.
4. Держава – ключовий елемент політичної системи.
5. Поняття влади, основні сутнісні ознаки.
6. Державна та політична влада.
7. Принцип поділу влади.
8. Політичні партії та їх роль у політичній системі суспільства, державі.

Ключові поняття: система, політична система, держава, влада, суб'єкти політики, об'єднання громадян, політичні партії, громадські організації, поділ влади, політична влада, державна влада.

1. Через невизначеність поняття «політика» розкриття його змісту доцільно розпочати з етимології цього слова, тобто з пояснення його походження та спорідненості з іншими словами. Давньогрецькі філософи Платон (427-347 рр. до н.е.) та Аристотель (384-322 рр. до н.е.) трактували політику як мистецтво управління громадянами та державою. Новітній погляд на політику був започаткований М. Макіавеллі (1469-1527 рр.) в основу якого було покладено концепцію суспільного договору і природного права.

Сучасне тлумачення політики ґрунтується на тому, що це поняття, яке відзначає відносини, погляди, концепції, дії у зв'язку з певним державним центром і є сферою діяльності, що виникає в соціально-диференційованому суспільстві за існування держави.

2. Політика не повністю охоплює діяльність державних органів, а є лише прерогативою тих інститутів (глави держави, парламенту, уряду), які безпосередньо сформовані народом і приймають політичні рішення. Крім політичної, державні органи виконують ще адміністративну функцію, спрямовану на виконання політичних рішень; судову – розв'язання соціальних конфліктів, захист прав і свобод громадян; військово-силову – забезпечення правопорядку і національної безпеки. Сучасна правова держава

передбачає чітке законодавче розмежування функцій політичних, адміністративних, судових та військово-силових органів.

Політична діяльність на регіональному і місцевому рівнях здійснюється керівниками представницьких і виконавчих органів влади суб'єктів федерації, автономії, а також депутатським корпусом регіональних парламентів та місцевих Рад.

Діяльність громадських організацій як груп тиску набуває політичного характеру лише тоді, коли вони формулюють свої вимоги до органів політичної влади, забезпечують підтримку політичних партій під час виборчих кампаній, впливають на здійснення політичного курсу в своїх інтересах.

Отже, політику треба розуміти як форму соціальної діяльності, спрямовану на здобуття, використання, підтримку або повалення політичної влади, реалізацію інтересів особи, соціальних груп на різних рівнях політичної системи.

3. Політична, як і економічна, правова, духовна, соціально-класова система є підсистемою суспільства. Якщо істотна ознака економічної системи – власність, правової – правові норми, як регулятори суспільного життя, духовної – формування цінностей, відтворення особистості, адекватної цим цінностям, то істина ознака політичної системи – це формування та здійснення політичної державної влади.

Характер і зміст політичної системи будь-якого суспільства визначається існуючою соціально-класовою структурою, його політичною організацією (державними органами, громадськими та партійними організаціями та установами), сповідуваними людьми ідеями, уявленнями про цінності буття, правовими нормами, які вони поважають, і законами, що виражають ці норми.

Відповідно, структуру політичної системи становлять такі елементи:

- політична державна влада;
- політичні відносини;
- політична організація суспільства;
- політична культура.

4. Центральним ключовим елементом політичної системи є держава. Держава – це монопольний носій суспільної влади, інституція творення цієї влади. Вона децентровано «закручує» суспільство, «щіплює» у єдине ціле розрізнені й антагоністичні його фрагменти. Держава виникла у плінні суспільної життєдіяльності, внаслідок необхідності узгоджувати, підпорядковувати народжувані особні, групові інтереси більш загальному інтересу – суспільному, зокрема збереженню єдності і цілісності розшарованого суспільства.

5. Поняття «влада» є одним із базисних в політичній теорії держави. Дане поняття дає ключ до розуміння сутності та призначення політичних інститутів і процесів самої політики. Визначення цього поняття, з'ясування сутності і характеру політичної влади дає змогу виокремити політичні

відносини з усієї сукупності суспільних відносин, має важливе значення для розуміння природи політики і держави.

6. Політична влада є найважливішим видом влади у суспільстві. За визначенням Ф.Бурлацького, «політична влада як один з найважливіших проявів влади характеризується здатністю даного класу, групи, а також індивідів, які відображають їхні інтереси проводити свою волю за допомогою політики і правових норм».

Поняття «політична влада» значно ширше від поняття «державна». Державна влада – це форма суспільної влади, яка спирається на спеціальний апарат примусу й наділена монополією правом видавати закони та інші розпорядження, обов'язкові для всього населення. Отже, специфіка державної влади полягає в тому, що вона:

- по-перше, здійснюється спеціальним апаратом;
- по-друге, поширюється на всю територію країни;
- по-третє, наділена монополією на прийняття законів та застосування примусу.

Політична влада здійснюється не тільки державою, а й політичними інститутами – політичними партіями, громадсько-політичними організаціями, органами місцевого самоврядування.

7. Принцип поділу влади передбачає існування трьох незалежних гілок державної влади. Між ними існує механізм стримування і протизваги, який забезпечує неможливість надмірної концентрації влади в одному із владних інститутів. Поділ влади поширюється і на недержавні політичні інститути – всередині партії можуть існувати органи, що виконують представницьку, виконавчу й судову функції.

8. Поряд з державою важливими політичними інститутами, елементами політичної системи суспільства є політичні партії. Вони виражають інтереси соціальних спільностей і виступають головною ланкою, яка пов'язує громадянське суспільство з державою, забезпечує представництво соціальних інтересів у політичній системі суспільства. Багатоманітність соціальних інтересів зумовлює наявність у суспільстві різних політичних партій. У взаємодії – співробітництві чи боротьбі між собою вони прагнуть до завоювання, утримання й використання державної влади.

Питання для самостійного опрацювання

Функції політики: аналіз підходів.

Політичні та правові норми як елемент політичної системи суспільства.

Основні концепції основоположників сучасної теорії політичних систем.

Функції політичної системи.

Формування влади у суспільстві.

Політична влада в Україні.

Тематика рефератів

Взаємозв'язок політичної теорії держави з іншими науками.

Держава у політичній системі суспільства.

Розподіл трьох гілок влади державного правління як головний стримуючий принцип зловживання владою в теорії Ш.Л. Монтеск'є.

Аналіз і прогноз у системі політичних знань.

Наукові і побутові уявлення про політику.

Тестові завдання

1. Політологія як самостійна навчальна дисципліна почала формуватися:

- а) у першій половині XVIII ст.;
- б) на початку XIX ст.;
- в) у другій половині XIX ст.;
- г) в середині XX ст.
- д) VI-V ст. до н.е.

2. У якій країні була створена перша школа політичної науки:

- а) США;
- б) Німеччина;
- в) Франція;
- г) СРСР.

3. Що є предметом політології:

- а) демократія;
- б) держава;
- в) політична влада;
- г) політична система;
- д) політична сфера суспільства;
- е) суспільство в цілому;
- є) світовий політичний процес.

4. До загальнотеоретичних методів політичної теорії держави належить:

- а) структурно-функціональний;
- б) метод вибіркового дослідження;
- в) експеримент;
- г) приховане спостереження;
- д) все вищезгадане.

5. В чому полягає гносеологічна функція політології:

- а) у розробці можливих альтернатив суспільного розвитку;
- б) у пізнанні механізмів функціонування політичних систем;
- в) у залученні індивідів і груп до певної політичної культури;
- г) у розробці ефективних способів перетворення політичної та інших сфер суспільства;

6. Яка функція політології розкриває сутність «політичної соціалізації»:

- а) теоретична;
- б) виховна;
- в) практична;
- г) прогностична.

7. Поняття «політика» у науковий обіг уперше ввів:

- а) Платон;
- б) Цицерон;
- в) Маркс;
- г) Гегель;
- д) Овідій;
- е) Аристотель;
- є) Кант;
- ж) Макіавеллі.

8. Класи, нації, соціальні групи, політичні партії, які беруть участь у політичному житті, - це:

- а) суб'єкт політики;
- б) гравці політики;
- в) структура політики;
- г) основа політики.

9. За сферою впливу виокремлюють такі види політики:

- а) внутрішню, зовнішню;
- б) економічну, соціальну, культурну;
- в) короткострокову, середньострокову, довгострокову;
- г) стратегічну і тактичну.

10. Під політичною владою розуміють:

- а) типову характеристику індивідуального чи колективного соціального суб'єкта, що фіксує рівень розвитку його політичної свідомості, політичної діяльності та поведінки;
- б) сукупність духовних, емоційних і практичних явищ політичного буття людини і суспільства, що характеризує їхнє відношення до політики і участі в ній;
- в) здатність і можливість здійснювати визначальний вплив на діяльність, поведінку людей та їх об'єднань за допомогою волі, авторитету, права, насильства;
- г) сукупність видів діяльності суб'єктів політичних відносин, що відображають стадії зміни політичної системи.

Першоджерела

Література

Основна:

1. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія : навч. посібник. 8-ме вид., перероб. і доп. Київ : Вид-во «Центр учбової літератури», 2012.
2. Загальна політологічна теорія держави / за ред. В.В. Копейчикова. К., 2000.
3. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права : підручник. Львів : «Новий Світ – 2000», 2003.
4. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави та права : підручник. Київ : Кондор, 2005.
5. Політологічний енциклопедичний словник / урядник В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка.

2-е вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004.

6. Політологія : енциклопедичний словник / [В.М. Денисенко, Л.Я. Угрин, Н.М. Хома] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В.П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014.

7. Політологія: навчально-методичний комплекс : підручник. Вид 2-ге, перероб. і доп. К. : Центр навчальної літератури, 2005.

8. Політологія : підручник / І.С. Дзюбка, К.М. Левківський, В.П. Андрущенко та ін. ; за заг. ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Вища школа, 2001.

9. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. 2-ге вид. К. : Тандем, 1996.

10. Світова класична думка про державу і право: навч. посібник / Є.Ф. Безродний, Г.К. Ковальчук, О.С. Масний. К. : Юрінком Інтер, 1999.

11. Світова класична думка про державу і право / Є.Ф. Безродний, В.С. Ковальський. К. : Юрінком Інтер, 2019.

12. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія : підручник К. : Центр учбової літератури, 2010.

Додаткова:

1. Колбеч Г. К. Політика: основні концеп. в суспіл. науках / пер. з англ. О. Дем'янчука. К. : Вид. дім : КМ «Академія», 2004.

2. Крауз-Мозер Б. Теорія політики. Методологічні принципи / пер. с польск. Харків : Изд-во «Гуманитарний Центр», 2008.

3. Рутар С. Держава як основний елемент політичної системи. *Розбудова держави*. 1993. № 7.

4. Рябов С. Політика як соціальне явище. *Політологічні читання*. 1994. № 2.

5. Easton D. A Systems Analysis of Political Life. New York : John Wiley, 1965.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семінарське заняття № 2

Тема: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВА» (2 год.)

Мета: розкрити сутність і ознаки держави. Висвітлити підходи до трактування поняття держави в історії світової наукової думки. З'ясувати сучасні концепції держави.

План

1. Сутність і ознаки держави.
2. Специфіка політичного визначення поняття держави.
3. Держава в поглядах мислителів Стародавнього світу (Конфуцій, Платон, Аристотель, Цицерон).
4. Особливості підходів до трактування походження та сутності держави в період Нового часу (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.Ж. Руссо).
5. Сучасні концепції держави (теорія правової держави, теорія держави

«загального благоденства», фашистські ідеї державності, теорія національної держави).

Ключові поняття: держава, ознаки держави, теорія, концепція, суспільний договір і природне право, теорія правової держави, держава «загального благоденства», теорія національної держави.

1. Держава є багатоаспектним суспільним утворенням. Вона концентрує у собі владні відносини, які торкаються інтересів і потреб усіх членів суспільства. Отже, призначення держави вирішувати загальносуспільні питання, організовувати задоволення загальносоціальних потреб, здійснення яких непідвладне будь-якій іншій організації, структурі. Держави різних історичних епох і народів мало схожі між собою. Разом з тим вони мають спільні ознаки: відділення публічної влади від суспільства, її нетотожність з організацією всього населення, поява професіоналів управлінців; класовий характер; територія, що окреслюється кордонами держави, суверенітет; монополія на легальне застосування сили, фізичного примусу; право на збирання податків у населення; обов'язковість членства у державі; претензія на представництво суспільства як цілого, на захист суспільних інтересів і суспільного блага.

2. Найперше, на що слід звернути увагу, це аргументи щодо неможливості визначення поняття держави і демократичної державної влади як змістових концепцій.

Друга група аргументів ґрунтується на класичному ліберальному підході до розуміння політичного процесу як політичної інтеракції окремих індивідів та їх груп, тому, досліджуючи феномен політичної влади, маємо звертатися саме до вивчення взаємодії окремих суспільних груп, а не держави як такої. Разом з тим, слід звернути увагу на концепції, які характеризують державу як певну структуру.

3. Розглядаючи третє питання, студентам слід звернути увагу на розробку концепцій ідеальної держави мислителями стародавнього світу: Конфуцієм, Платоном, Аристотелем, Цицероном.

4. Політична наука, започаткована ще в епоху античності, відроджується наприкінці середньовіччя. Слід звернути увагу на розвиток гуманістичних начал в політичній думці, звільнення її від теології. Проаналізувати підходи до проблем прав і свобод, сутності держави, її законів, формування концепції народного суверенітету та прав людини і громадянина. Розкрити основи формування ліберальної концепції держави.

5. Особливість сучасної державно-політичної думки позначена різноманітністю теорій і концепцій держави. Слід виділити фактори які лежать в основі тієї чи іншої концепції, охарактеризувати їх. Проаналізувати і порівняти сучасні концепції держави з минулими, щоб виділити їх спільні риси й особливості.

Питання для самостійного опрацювання

Християнські теорії сутності держави (Августин Блаженний, Фома Аквінський).

Німецька філософська школа XIX ст. про сутність та походження держави.
Ліберальна концепція держави.

Ознаки, за якими держава відрізняється від публічної влади первісного суспільства. Охарактеризувати поняття «сутність держави».

Тематика рефератів

Взаємозв'язок політичної теорії держави з іншими науками.

Держава у політичній системі суспільства.

Позитивна держава соціального захисту

Корпоративна держава загального добробуту

Критика держави суспільного добробуту

Тестові завдання

1. Що таке держава:

- а) політична організація, найбільш активна і організована частина соціальної спільності, класу, яка повинна виражати та захищати інтереси цієї спільності, здійснювати практичну роботу по їх задоволенню;
- б) концентрація в нормативних цілях реальних важелів влади, організаційно-виконавчих повноважень в руках робітників спеціального апарату різних соціальних інститутів і організацій в умовах нерозвиненості та авторитарної деградації демократичного контролю;
- в) сукупність центральних органів державного управління, вищих посадових осіб органів виконавчої влади;
- г) основний інститут політичної системи суспільства, який організує, спрямовує і контролює сумісну діяльність та відносини людей, суспільних груп, класів і асоціацій, який являє собою центральний інститут влади в суспільстві та концентроване здійснення цієї владою політики.

2. Л. Гумплович, Є. Дюрінг та К. Каутський розвивали теорію походження держави, яка має назву:

- а) патріархальна теорія;
- б) теорія завоювання;
- в) психологічна теорія;
- г) теологічна теорія;
- д) теорія договору.

3. Яка теорія про походження держави є найдавнішою:

- а) теорія насильства;
- б) теологічна теорія;
- в) психічна теорія;
- г) космічна теорія.

4. Які мислителі і учені проповідували богоствореність держави та права:

- а) К. Маркс, Ф. Енгельс;

- б) В. Ленін та Є. Дюрінг;
- в) Дж. Локк, Ж. Руссо;
- г) А. Блаженний, Ф. Аквінський.

5. Запропонована Г. Спенсером органічна теорія походження держави ґрунтується на:

- а) поясненні виникнення держави як результат воєнного, насильницького підпорядкування одного племені іншому;
- б) поділі праці і виділенням управління як специфічного виду діяльності, яким займалася елітарна група, що виокремилася із суспільства;
- в) ототожненні процесів виникнення і функціонування держави з біологічним організмом;
- г) поділі первісного суспільства на класи з протилежними інтересами, що було зумовлено економічними чинниками: суспільний поділ праці, поява надлишкового продукту, виникнення приватної власності;
- д) ототожненні процесів виникнення і функціонування держави з державним органом.

6. Які неправильні форми держави за Аристотелем?

- а) тиранія, олігархія, демократія;
- б) монархія, аристократія, політія;
- в) тиранія аристократія, демократія;
- г) охлократія, політія, монархія.

7. Якщо вважати синонімічними до значення «держава» такі поняття, як «країна», «вітчизна», «суспільство», то це означає, що держава ототожнюється з:

- а) певною організованою спільнотою людей;
- б) політичною владою на певній території;
- в) системою органів державної влади;
- г) демократичним режимом і правосуддям.

8. Поняття «держава» як предмет політичного аналізу вперше увів до наукового вжитку:

- а) Платон;
- б) Ф. Аквінський;
- в) Н. Макіавеллі;
- г) Т. Гоббс.

9. Римський мислитель Цицерон у праці «Про державу» визначив державу як:

- а) правління наймудріших;
- б) правління аристократів;
- в) творення, що управляється згідно рівноправ'я;
- г) справу народу.

10. Німецький вчений Карл Шмідт визначив сутність концепції «тоталітарної держави»:

- а) держава – політична організація правопорядку;
- б) держава – політична організація класового панування;
- в) держава – організація політичної влади, що виражає єдину волю нації;

г) держава – Божий промисел на Землі.

Література

Основна:

1. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія : навч. посібник. 8-ме вид., перероб. і доп. Київ : Вид-во «Центр учбової літератури», 2012.
2. Загальна політологічна теорія держави / за ред. В.В. Копейчикова. К., 2000.
3. Загальна теорія держави і права / за ред. В.В. Копейчикова. К. : «Юрінком Інтер», 1998.
4. Історія розвитку політичної думки. Курс лекцій : навч. посібник / В.В. Мадіссон, Л.І. Ларченко, В.П. Степіко, Л.Я. Діденко. К. : Либідь, 1996.
5. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права : підручник. Львів : «Новий Світ – 2000», 2003.
6. Політологічний енциклопедичний словник / урядник В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004.
7. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. 2-ге вид. К. : Тандем, 1996.
8. Світова класична думка про державу і право : навч. посібник / Є.Ф. Безродний, Г.К. Ковальчук, О.С. Масний. К. : «Юрінком Інтер», 1999.
9. Світова класична думка про державу і право / Є.Ф. Безродний, В.С. Ковальський. К. : Юрінком Інтер, 2019.
10. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія : підручник К. : Центр учбової літератури, 2010.
11. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень. К. : «Юрінком Інтер», 1999.

Додаткова:

1. Арістотель. Політика / пер. з давньогрецької О. Кислюка, К. 2000.
2. Гегель Г. Основи філософії права, або природне право і державознавство / пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. К. : Юніверс, 2000.
3. Гоббс Т. Левіафан, або суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. К. : Дух і Літера, 2000.
4. Коваленко А. Специфіка політологічного визначення держави. *Політичний менеджмент*. 2004. № 4.
5. Ленін В. І. Держава і революція / повн. збір. тв. Т.33.
6. Ленін В. І. Про державу: Лекція в Свердловському університеті. 11 липня 1919 р. / Повн. збір. творів. Т. 39.
7. Лок Дж. Два трактати про правління / пер. з англ. П. Содомора. К. : Наш Формат, 2020.
8. Маркс К., Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. Твори. Т. 21.
9. Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. К. : Основи, 2000.
10. Русо Ж. Ж. Вибрані трактати. К. : Фоліо, 2019.
11. Creveld M. The Rise and Decline of the State. New York : Cambridge

University Press, 1999.

12. Plato. Laws / edited by M. Schofield. New York : Cambridge University Press, 2016.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семинарське заняття № 3

Тема: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ (2 год.)

Мета: з'ясувати підходи до поняття та сутності держави в українській політичній думці.

План

1. Трагування держави в політичній думці Княжої Доби.
2. Сутність держави в працях мислителів XVI-XVIII ст. (С. Оріховський-Роксолан, Хр. Філалет, І. Вишенський, Й. Верещинський, Ф. Прокопович, Я. Козельський).
3. Питання держави та державності в концепціях громадівського соціалізму (М. Драгоманов, С. Подолинський).
4. Концепції держави в працях науковців та політиків початку ХХ ст. (М. Грушевський, В. Винниченко, Д. Донцов).

Ключові поняття: автономія, віче, автохтонне, конституціоналізм, соборність, сепаратизм, принцип федералізму, народність.

1. На основі документів розкрити основні проблеми, які піднімались в добу Київської Русі: походження держави; виникнення правлячої династії; єдності і суверенності політичної влади; взаємовідносин між церквою і державною владою.

2. Розвиток української державності, вироблення політичних ідей нерозривно пов'язані з національно-культурним відродженням. Відмітною особливістю суспільного буття України того часу було формування нації, підготовка умов для створення національних держав. Відповідно актуальними і гострими в антифеодальній ідеології, в тому числі і поглядах гуманістів-полемістів, були питання про державу та її ознаки, форми й методи управління державою та межі її панування над особою.

При відповіді, слід звернути увагу на Конституцію Пилипа Орлика та на ту роль, яку вона відіграла в українському державотворенні. Висвітлити погляди на сутність держави представників Києво-Могилянської академії.

3. Поширення революційних настроїв, загальне незадоволення політикою правлячих кіл в другій половині ХІХ ст. стимулювали до зародження нових політичних ідей в поглядах на державу та державність.

У даному питанні необхідно висвітлити погляди на сутність та устрій держави М. Драгоманова та С. Подолинського, розкрити спільне та відмінне у їхніх поглядах на місцеве самоврядування, громади.

4. Початок ХХ ст. у Росії позначений зростанням політичної боротьби. Російський царизм, уже внутрішньо розкладений і здеморалізований, дедалі більше здавав свої позиції, що спонукало до розвитку української національної політичної думки, яка була невід'ємною складовою загальносвітових соціально-політичних ідей.

При відповіді студентам слід розкрити різноманітність політичних концепцій в поглядах на державу та державність, висвітлити «теорію національного самовизначення» М. Грушевського, державницьку ідею В. Винниченка, роль націоналізму в державобудівництві Д. Донцова.

Питання для самостійного опрацювання

Проблеми держави та державобудівництва в поглядах учасників Кирило-Мефодіївського товариства.

І. Франко – про походження та сутність держави.

Держава та державність у поглядах Ю. Бачинського.

Визначте політичні погляди М. Грушевського та В. Винниченка спрямовані на відродження української державності.

Назвіть політичні твори періоду козацько-гетьманської держави, в яких обґрунтовувалась ідея національної державності?

З'ясуйте особливості політичної організації козацтва.

Під впливом яких факторів сформувалась ідея єдності руських земель?

Тематика рефератів

«Націократична» версія державного будівництва М. Сціборського.

Класифікація методів державної організації за класократичною версією В. Липинського.

Концепція соборноправності І. Вишинського.

Роль «Конституції» та «Виводу прав України» П. Орлика у державобудівничих процесах в Україні.

Політичні твори періоду козацько-гетьманської держави, в яких обґрунтовувалась ідея національної державності.

Концептуальні ідеї державобудівництва М. Драгоманова.

Тестові завдання

1. Які етапи виділяють учені в періодизації східнослов'янської державності:

- а) пізній;
- б) ранній;
- в) додержавна доба;
- г) княжа доба.

2. Які нові форми державності з'являються в ІХ – Х ст.:

- а) об'єднання;
- б) успадкування;
- в) окняження;
- г) підкорення.

3. Назвіть перше зведене політико-правове джерело Русі:

- а) «Слово про закон і благодать»;

- б) «Руська Правда»;
- в) «Повчання дітям»;
- г) «Ізборник Святослава».

4. Очільник національно-визвольного руху й Української козацької держави середини XVII ст. Богдан Хмельницький (1595–1657) надавав перевагу державному правлінню в Гетьманщині у формі:

- а) єдиновладдя гетьмана-монарха;
- б) аристократичної республіки під владою української шляхти – козацької старшини;
- в) «козацького панства» – демократичної козацької республіки, створеної за моделлю Запорозької Січі;
- г) не висловлювався з цього приводу, оскільки не бачив для України реальної можливості здобути державний суверенітет та визнав владу російського царя.

5. М.С. Грушевський (1866-1934) автор праці:

- а) «Книга буття українського народу»;
- б) «Пропавший час – українці під Московським царством»;
- в) «Самостійна Україна»;
- г) «Хто такі українці і чого вони хочуть».

6. Хто сформулював радикальне гасло національного визволення та державотворення «Україна – для українців»:

- а) Микола Костомаров (1817-1885);
- б) Михайло Драгоманов (1841-1895);
- в) Іван Франко (1856-1916);
- г) Микола Міхновський (1873-1924).

7. На думку кого з представників української політичної думки початку XX ст. найкращою формою правління для України могла б бути «класократія», що спирається на обмежену законом монархію:

- а) Володимира Винниченка (1880–1951);
- б) В'ячеслава Липинського (1882–1931);
- в) Дмитра Донцова (1883–1973);
- г) Миколи Хвильового (1893–1933).

8. Згідно з III Універсалом ЦР Україна проголошувалася:

- а) незалежною республікою;
- б) автономною державною одиницею у складі Російської республіки;
- в) автономною державною одиницею у складі Російської більшовицької республіки;
- г) автономною державною одиницею у складі оновленої федерації, що виникла на уламках Російської імперії.

9. Автором праці «Націоналізм» (1926 р.) є:

- а) В. Липинський;
- б) Д. Донцов;
- в) М. Міхновський;
- г) І. Франко.

10. Згідно з Актом проголошення незалежності України її територія є:

- а) самостійною, цілісною;
- б) незалежною;
- в) недоторканною, неподільною;
- г) соборною.

Література

Основна:

1. Історія держави і права України : підручник / за ред. В.Д. Гончаренка. Вид. друге, перероб. і доп. Х. : Право, 2019.
2. Історія політичної думки України : підручник / за заг. ред. Н. М. Хоми ; [І. Вдовичин, І. Вільчинська, Є. Перегуда та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2017.
3. Кирилюк Ф. М. Історія політології : підручник для вищих навчальних закладів. К. : Знання України, 2002.
4. Кухта Б.Л. З історії української політичної думки : [навч. посібник]. К. : Генеза, 1994.
5. Політологічний енциклопедичний словник / урядник В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004.
6. Потульницький В.А. Історія української політології. К., 1992.
7. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. 2-ге вид. К. : Тандем, 1996.
8. Світова класична думка про державу і право : навч. посібник / Є.Ф. Безродний, Г.К. Ковальчук, О.С. Масний. К. : «Юрінком Інтер», 1999.
9. Світова класична думка про державу і право / Є.Ф. Безродний, В.С. Ковальський. К. : Юрінком Інтер, 2019.
10. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія : підручник К. : Центр учбової літератури, 2010.

Додаткова:

1. Бегей І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. К. : Основні цінності, 2001.
2. Горелов М. Історичні спроби моделювання української державності в ХХ сторіччі. *Політична думка*. 1994. №4.
3. Коцур А. П. Українська державність: історія та сучасність. Чернівці : Золоті литаври, 2000.
4. Куташов І. Політичні ідеї в період установаження Козацької держави. *Політичний менеджмент*. 2007. № 2.
5. Михальченко М., Дашутін Г. Політичні і правові ідеї Київської Русі в різних інтерпретаціях. *Політичний менеджмент*. 2006. № 4.
6. Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя). К. : Вид-во «ПАРАПАН», 2002.
7. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція XVII ст. (1648-1679). К. : Видавничий дім «Альтернатива», 1999.
8. Толочко П.П. Традиції державно-політичного розвитку в Україні. Толочко П.П. Від Русі до України. К. : Абрис, 1997.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семинарське заняття № 4

Тема: ДЕРЖАВА – ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ У СУСПІЛЬСТВІ (2 год.)

Мета: розкрити умови виникнення держави, причини утворення національних держав. Висвітлити роль держави і права в організації суспільства і здійсненні політичної влади.

План

1. Первісне суспільство: економічна основа організації соціальної влади.
2. Виникнення держави. Причини утворення національних держав.
3. Роль держави і права в організації суспільства і здійсненні політичної влади.
4. Закон – як регулятор суспільних відносин:
 - а) поняття закону;
 - б) типологія законів.
5. Конституція: функції, принципи та юридичні властивості.

Ключові поняття: первісне суспільство, плем'я, поділ праці, рабство, суспільство, національна держава, закон, конституція, нація, право.

1. Первісний лад займає досить великий період в історії людства. У своєму розвитку він проходить декілька етапів, але тільки на певному етапі він став переростати в державно-організоване суспільство.

Студенти при відповіді на питання повинні охарактеризувати первісне суспільство, його економічну основу та організацію соціальної влади, розкрити принципи організації населення.

2. Поява держави є наслідком довгого, вікового процесу, який поступово приводить до заміни однієї форми іншою. Відповідаючи на дане питання, студентам слід зупинитися на аналізі процесу виникнення держави, національної держави, проаналізувати ознаки, що відрізняють державу від інших організацій у соціально-неоднорідному суспільстві.

3. Щоб зрозуміти суспільство як систему, його структуру, необхідно зупинитися на понятті «суспільство», місці та ролі у ньому держави і права. У відповіді слід розкрити взаємозв'язок та взаємозалежність держави і права в організації суспільства і здійсненні політичної влади.

4. Шарль-Луї Монтеск'є наголошував, що держава – це суспільство, в якому є закони. Отже, найважливішим засобом організації суспільства й порядку в ньому є державне законодавство, а одним з найважливіших підрозділів будь-якої держави – її законодавчий орган. При розгляді питання варто розкрити історію становлення державного законодавства, висвітлити поняття «закону», типологію законів.

5. У кожній країні поряд з її звичайними законами існує основний закон держави, який формулює й закріплює головні засади суспільного і

державного устрою країни, існуючу в ній політичну систему, форму правління, правовий стан особи, принципи, порядок утворення і компетенцію органів влади й управління тощо. Цей основний закон називають конституцією. У відповіді на дане питання студенти повинні розкрити поняття «конституція», її функції, принципи та юридичні властивості.

Питання для самостійного опрацювання

Основні ознаки права.

Чи може сучасне суспільство обійтися без держави

«Природне» та «позитивне» право в політологічній думці Нового часу.

Внутрішні та зовнішні функції держав рабовласницького типу.

Сутність держави феодального типу.

Тематика рефератів

Соціальна обумовленість та цінність права, механізм її дії та природа суб'єктів.

Взаємозв'язок моралі і права.

Соціальна цінність права.

Державна влада і права людини : зв'язок, протиріччя, перспективи взаємодії.

Законність, правопорядок, суспільний порядок і дисципліна.

Соціальна обумовленість функцій держави.

Принципи законності та правопорядку.

Тестові завдання

1. Первинний виробничий, соціальний і етнічний колектив людей в докласовому суспільстві, який засновується і існує, як правило, на кровно-родинних зв'язках – це:

- а) фратрія;
- б) плем'я до нашого часу;
- в) первісне плем'я;
- г) рід;
- д) сім'я.

2. Історично першими видами соціальних норм, які були притаманні первісному суспільству є:

- а) міфи;
- б) звичай;
- в) релігійні норми;
- г) норми первісної моралі;
- д) ритуали і обряди.

3. Виникнення держави пов'язували з економічними чинниками представники:

- а) іригаційної теорії;
- б) теорії неолітичної революції;
- в) історико-матеріалістичної теорії;
- г) органічної теорії;
- д) патріархальної теорії.

4. Назвіть причини утворення первісних держав:

- а) розвиток засобів масової інформації;
- б) поділ суспільства на соціальні групи з відмінними інтересами;
- в) поява комп'ютерів;
- г) необхідність вирішення загальних для суспільства справ;
- д) винахід зброї.

5. Виберіть вірне визначення поняття «історичний тип держави»:

- а) це сукупність найбільш суттєвих ознак держави, що відіграють найважливіше значення в розвитку формації;
- б) це сукупність найбільш суттєвих ознак держави, що не мають значення для певної формації;
- в) це сукупність найбільш суттєвих ознак держави, що мають значення лише для однієї формації;
- г) це сукупність найбільш суттєвих ознак держави, що виражають її соціальну сутність і соціальне призначення в суспільстві;
- д) це сукупність найбільш суттєвих ознак держави, що існують в межах однієї суспільно-економічної формації, які виражають її соціальну сутність і соціальне призначення в суспільстві.

6. Право та законність виражають волю народу, волю всіх і кожного – це:

- а) принцип справедливості;
- б) принцип законності;
- в) принцип рівності;
- г) принцип демократизму;
- д) принцип свободи.

7. Сукупність норм права, що становлять особливу частину системи права, призначені охороняти врегульовані правом суспільні відносини від різного роду посягань та поновлювати порядок їх функціонування шляхом застосування засобів державно-владного впливу – це:

- а) публічне право;
- б) регулятивне право;
- в) охоронне право;
- г) об'єктивне право;
- д) процесуальне право.

8. Спільними рисами для права і моралі є:

- а) потребують визнання з боку держави;
- б) їх регулювання поширюється на відносини, що не підлягають зовнішньому контролю;
- в) вони є соціальними регуляторами;
- г) встановлюють конкретне правило поведінки, вказують умови, за яких має реалізуватися норма права, спосіб її реалізації;
- д) забезпечуються силою громадського впливу та суспільного осуду.

9. Внутрішня ознака законності характеризується:

- а) обов'язком виконувати розпорядження законів і підзаконних правових актів державними органами, посадовими особами, громадянами і

- різними об'єднаннями;
- б) додержанням законів й створенням справедливості;
- в) диспозитивною формою поведінки суб'єктів законності;
- г) наявністю науково обґрунтованих і відповідних праву законів; якістю законів;
- д) обов'язком виконувати розпорядження законів і підзаконних правових актів державними органами.

10. Однією із вимог законності у сфері реалізації права є:

- а) наявність спеціальних механізмів, які забезпечують реалізацію права;
- б) якісне застосування права, з урахуванням усіх фактичних та юридичних обставин;
- в) відповідність змісту закону потребам життя; відповідність правотворчої діяльності загальнолюдським правовим принципам;
- г) правильне тлумачення правових норм; д) дидактика правових норм.

Література

Основна:

1. Загальна політологічна теорія держави / за ред. В.В. Копейчикова. К., 2000.
2. Загальна теорія держави і права / за ред. В. В. Копейчикова. К. : «Юрінком Інтер», 1998.
3. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права : підручник. Львів : «Новий Світ – 2000», 2003.
4. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави та права : підручник. Київ : Кондор, 2005.
5. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В.П. Колісника та Ю.Г. Барабаша. Х. : Право, 2008.
6. Основи держави і права / під ред. А. М. Колодій і А. Ю. Олійника. К., 1997.
7. Політологічний енциклопедичний словник / урядник В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004.
8. Політологія у запитаннях і відповідях : навч. посібник / І.Г. Оніщенко, Д.Т. Дзюбко, І.І. Дуднікова та ін. ; за заг. ред. К.М. Левківського. К. : Вища школа, 2003.
9. Правознавство : підручник / відп. ред. О.В. Дзера. 12-е вид., перероб. і доп. К. : Юрінком Інтер, 2019.
10. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. 2-ге вид. К. : Тандем, 1996.
11. Світова класична думка про державу і право / Є.Ф. Безродний, В.С. Ковальський. К. : Юрінком Інтер, 2019.

Додаткова:

1. Бандурка О., Пушкін О., Зайцев Л. Право і держава – теоретичний аспект. *Право України*. 1995. № 11.
2. Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн. Чернівці : Рута,

2001.

3. Мельник О. Державна влада в контексті конституційної відповідальності. *Віче*. 2001. № 5.

4. Прокопець Л. Соціальна держава як політична реальність. *Право України*. 2000. № 12.

5. Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя). К. : Вид-во «ПАРАПАН», 2002.

6. Українчук О., Школьник В. Конституція та безпека (порівняльний аналіз). *Політологічні читання*. 1992. № 3.

7. De Jasay A. *The state*. Indianapolis : Liberty Fund, 1998.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семінарське заняття № 5 **Тема: ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ ЯК СКЛАДОВА** **ФОРМИ ДЕРЖАВИ (2 год.)**

Мета: розкрити сутність та структуру політичного режиму. З'ясувати ознаки та різновиди політичних режимів.

План

1. Сутність та структура політичного режиму.
2. Політичні й державні режими.
3. Авторитарний режим та його різновиди.
4. Деспотизм, диктатура, тоталітаризм.
5. Державний механізм демократії.

Ключові поняття: політичний режим, державний режим, тоталітаризм, демократичний режим, деспотизм, диктатура, авторитаризм, демократія.

1. Реальна роль тих чи інших інститутів державної влади, дійсний стан демократії, способи владарювання у тій чи іншій державі знаходять свій вияв у понятті «політичний режим». Політичний режим визначається як система методів і заходів здійснення політичної (державної) влади. У першому питанні слід розкрити сутність і структуру політичного режиму. Оскільки політичний режим виступає функціональним аспектом політичної системи суспільства, відповідно його структура складається із тих же елементів, що й політична система, що слід врахувати студентам при відповіді.

2. Поряд із поняттям «політичний режим» використовується поняття «державний режим» як узагальнена характеристика форм і методів здійснення державної влади в тій чи іншій країні. Хоча політичний режим і державний режим часто визначають практично однаково, між ними існує і

певна відмінність, саме цей аспект необхідно проаналізувати студентам у своєму виступі.

3. Понад усе людей цікавить, як найкраще, найбільш справедливо організувати суспільство та державу, щоб у ній поважалися права людей і уможлиблювалося здійснення їхніх інтересів і потреб. Саме даний принцип ліг в основу типологізації політичних режимів.

Авторитарний режим ґрунтується на беззаперечному підпорядкуванні владі, яка прагне будь-якими засобами затвердити й зберегти свій авторитет. Студентам слід розкрити сутність авторитаризму, його різновиди.

4. У відповіді на четверте питання слід розкрити сутність тоталітаризму, його вплив на громадянське суспільство, охарактеризувати деспотизм, диктатуру, які ототожнюються з тоталітарним режимом.

5. Ідея демократії народилася в античному полюсі як «припущення про народоправство, про його принципову можливість, про причетність кожного громадянина до управління, про участь кожного в суспільному житті і діяльності».

При відповіді на дане питання студентам необхідно висвітлити сутність демократичного режиму, проаналізувати принципи взаємовідносин політичної влади та суспільства.

Питання для самостійного опрацювання

У чому полягає специфіка політичної влади?

Чи існують відмінності між політичною і державною владою?

За якими критеріями політичний режим виділяють в окремий тип?

Охарактеризуйте природу і структуру демократичного політичного режиму.

Що таке тоталітаризм і якими є основні ознаки тоталітарного політичного режиму?

Чи існує взаємозв'язок демократичного і тоталітарного політичних режимів?

Охарактеризуйте політичний режим сучасної України.

Тематика рефератів

Переваги та недоліки різних типів республік.

Порівняльний аналіз авторитарного й тоталітарного політичних режимів.

Україна як країна з унітарним державним устроєм.

Конституція України про форми державного правління та державного устрою.

Шляхи трансформації тоталітарних та авторитарних режимів у пост-комуністичну добу.

Тестові завдання

1. Розкрийте зміст поняття «політичний режим»:

а) це – спосіб організації державної влади;

б) це – спосіб організації політичної влади;

в) це – система методів та засобів здійснення політичної (державної) влади;

г) усі відповіді – правильні.

2. За типологією М. Вебера розрізняють наступні політичні режими:

а) демократичні і недемократичні;

б) недемократичні і тоталітарні;

в) авторитарні і тоталітарні;

г) ліберальні, авторитарні, тоталітарні.

3. Дайте визначення тоталітаризму:

а) державний лад, який обмежує права і свободи громадян;

б) державний лад, який здійснює повний контроль над усіма сферами суспільного життя;

в) державний лад, який ліберально відноситься до суспільного життя;

г) усі відповіді – правильні.

4. Які форми тоталітарних режимів Ви знаєте?

а) фашизм, комунізм, демократизм;

б) фашизм, комунізм, лібералізм;

в) фашизм, комунізм, нацизм;

г) націонал-соціалізм, космополітизм, лібералізм.

5. Дайте визначення авторитаризму:

а) політичний режим, який зосереджений в руках однієї людини або групи осіб, звуженням політичних прав і свобод;

б) політичний режим, який зосереджений в руках однієї людини або групи осіб;

в) політичний режим, який зосереджений в руках групи осіб;

г) усі відповіді є правильними.

6. Зазначте різновиди авторитаризму:

а) військовий режим, громадянська диктатура, демократичний режим;

б) військовий режим, громадянська диктатура, теократичний режим;

в) громадська диктатура, теократичний режим, тоталітарний режим;

г) хунта, теократія, ліберальна демократія.

7. Демократичний режим характеризується:

а) гармонійним поєднанням правової соціальної держави та розвинутого громадянського суспільства;

б) гармонійним поєднанням правової соціальної держави з авторитарною владою;

в) зосередженням влади в руках однієї особи;

г) використання примусових і силових методів управління.

8. Які види демократії Ви знаєте?

а) первісна, цивілізаційна, військова;

б) пряма первісна, народна, військова;

в) пряма первісна, общинна, військова;

г) референдум, плебісцит, держава.

9. Визначте форми демократії:

а) представницька, парламентська;

- б) представницька, плебісцитарна;
- в) представницька корпоративна;
- г) усі відповіді є правильними.

10. Політичний режим сучасної України:

- а) демократичний;
- б) анархічний;
- в) охлократичний;
- г) гібридний.

Література

Основна:

1. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія : навч. посібник. 8-ме вид., перероб. і доп. Київ : Вид-во «Центр учбової літератури», 2012.
2. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права : підручник. Львів : «Новий Світ – 2000», 2003.
3. Загальна теорія держави і права : [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009.
4. Політологічний енциклопедичний словник / урядник В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004.
5. Політологія: навчально-методичний комплекс : підручник. Вид 2-ге, перероб. і доп. К. : Центр навчальної літератури, 2005.
6. Політологія : навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів : ПП «Арал», 2018. 540 с.
7. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави. 2-ге вид. К. : Тандем, 1996.
8. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія : підручник К. : Центр учбової літератури, 2010.

Додаткова:

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблеми організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. К. : ТОВ «Атлант ЮмСі», 2005.
2. Литвин В.С. Політичні режими сучасності: інституційні та процесуальні виміри аналізу : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014.
3. Політологія : навчальний посібник / Давидович С.Н., Сталовєрова А.В. та ін. Рівне : НУВГП, 2014. 237 с.
4. Рудич Ф. Політичний режим і народовладдя: спроба політологічного аналізу. *Політичний менеджмент*. 2010. № 2.
5. Цокур Є.Г. Типологія політичних режимів у контексті специфіки їх легітимації Наукові праці [Чорноморського державного університету імені

Петра Могили]. Сер. : Політологія. 2009. Т. 122, Вип. 109.

6. Чабанна М. Авторитаризм і тоталітаризм. Уявна подібність та сутнісна різниця. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семінарське заняття № 6

Тема: МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ ТА ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ (2 год.)

Мета: розкрити зміст поняття «механізм держави», ознаки, характерні риси державного органу. Висвітлити державні органи влади в Україні.

Ключові поняття: механізм держави, державний апарат, державні установи, органи законодавчої влади, органи виконавчої влади, органи судової влади, посадові особи, службові особи, місцеве самоврядування.

1. Державне організоване суспільство для підтримки своєї життєдіяльності, вирішення завдань, які стоять перед державою, потребує функціонування різноманітних державних організацій. Узагальнюючи історичний досвід розвитку експлуататорських держав, можна визначити поняття держави як політичної організації для підтримки панування політичних сил, які перебувають при владі. Це поняття дає можливість розкрити матеріальну субстанцію держави як організованої системи органів різних властивостей: регулюючих, охороняючих, каральних, а також обґрунтувати ще одну суттєву ознаку держави – механізм держави.

При відповіді на питання студенти повинні розкрити структуру механізму держави та охарактеризувати її. Висвітлити риси механізму держави.

2. Державі необхідна чітка структура державних органів, професіоналізм, компетентність, високі моральні якості управлінських кадрів. Кожен державний орган – це структурна уособлена ланка, відносно самостійна частина державного апарату.

Розкриваючи друге питання, студентам необхідно розкрити ознаки та види державних органів, з'ясувати їх функції.

3. У Конституції України (ст. 5) визначено: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування...» Отже, говорити про розподіл влади народу чи розподіл державної влади не зовсім правильно, оскільки остання є державною формою вираження влади народу. Доцільно вести мову про розподіл не державної влади, а сфер праці і повноважень між різними суб'єктами, які своєю діяльністю реалізують завдання та функції держави: законодавчі органи (Верховна Рада України, представницькі органи на місцях), Президент

України, органи виконавчої влади (Кабінет Міністрів України, Міністерства і відомства, обласні та районні державні адміністрації), органи місцевого самоврядування, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, Прокуратура. Розглядаючи дане питання, слід врахувати Закон України «Про внесення змін до Конституції України».

Питання для самостійного опрацювання

У чому полягає призначення механізму держави?

Вкажіть на відмінності між механізмом держави і державним апаратом.

Дайте визначення державного апарату.

Проаналізуйте систему державних органів.

Охарактеризуйте принципи організації та діяльності державного апарату.

Проведіть відмінності між поняттями «державний службовець» та «посадова особа».

Тематика рефератів

Співвідношення механізму держави та її апарату.

Суть поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову.

Принципи організації та діяльності органів державної влади.

Поняття органу державної влади.

Інститут президентства в сучасному світі.

Конституційна система органів державної влади в Україні.

Тестові завдання

1. Науковцем, який вперше включив поняття «механізм держави» до арсеналу теорії держави і права є:

- а) М. Цвік;
- б) А. Заєць;
- в) В. Копейчиков;
- г) О. Петришин;
- д) Н. Оніщенко.

2. Нормативно визначена ієрархічна система державних інститутів – органів, підприємств, установ та інших структур, зазначених необхідними організаційними, матеріально-технічними та фінансовими засобами з метою практичної реалізації функцій держави – це:

- а) механізм держави;
- б) апарат держави;
- в) законодавча гілка державної влади;
- г) політична система суспільства;
- д) виконавча гілка влади.

3. Механізм Української держави в широкому розумінні – це:

- а) цілісна ієрархічна система всіх державних організацій, які практично здійснюють завдання та функції держави;
- б) складовий елемент апарату держави, який безпосередньо здійснює функції держави та наділений владними повноваженнями;

- в) специфічний вид соціальних механізмів, який має особливу, складну природу, що обумовлена правовою сутністю самої держави;
- г) система нормативно визначених державних організацій, за посередництвом яких держава виконує покладені на неї завдання та реалізує функції;
- д) головні напрями і види діяльності держави, обумовлені її завданнями і цілями і такі, що характеризують її сутність і соціальне призначення у суспільстві.

4. У науковій літературі ознаки механізму держави умовно поділяють на:

- а) основні та додаткові;
- б) загальні та основні;
- в) спеціальні та додаткові;
- г) функціональні та загальні;
- д) функціональні та додаткові.

5. В науковій літературі поняття «функції держави» та «механізм держави» співвідносяться таким чином:

- а) «механізм держави» є різновидом «функцій держави»;
- б) зв'язок між «функціями держави» та її механізмом є нерозривним і прямим;
- в) «функції держави» є ширшим поняттям за «механізм держави»;
- г) поняття «функції держави» та «механізм держави» є різними за змістом та не перебувають у взаємозв'язку;
- д) поняття «функції держави» є більш вузьким за змістом, ніж «механізм держави».

6. Ознакою механізму держави є:

- а) цілісність та ієрархічність елементів;
- б) відсутність правової регламентації;
- в) відсутність організаційно-матеріальної основи;
- г) невизначеність зв'язків між елементами;
- д) відсутність чітко вираженої структури.

7. Структурними елементами механізму держави є:

- а) державний апарат, державні установи та підприємства;
- б) прокуратура, поліція та судові органи;
- в) навчальні заклади та державні адміністрації;
- г) уряд, парламент та армія;
- д) органи державного управління, судові органи та органи прокуратури.

8. Державний апарат – це:

- а) сукупність державних органів, установ, підприємств, організацій, за посередництвом яких здійснюються завдання та функції держави;
- б) сукупність державних органів, їх ланок і підрозділів, уповноважених безпосередньо здійснювати державну владу та управління, які спираються у своїй діяльності на можливість застосування примусу;
- в) група державних службовців, які наділені компетенцією для виконання функцій і завдань держави;

- г) сукупність інститутів управління та інших політичних організацій, які беруть участь у формуванні і здійсненні політичної влади; д) група висококваліфікованих державних службовців, які використовують у професійній діяльності новітні інноваційні форми і методи управління.

9. В науковій літературі поняття «механізм держави» та «державний апарат» співвідносяться таким чином:

- а) поняття «механізм держави» та «державний апарат» не перебувають у зв'язку;
 б) поняття «державний апарат» ширше за поняття «механізм держави»;
 в) поняття «державний апарат» та «механізм держави» є тотожними;
 г) «державний апарат» є різновидом «механізму держави»;
 д) поняття «механізм держави» ширше за поняття «державний апарат».

10. За способом утворення державні органи класифікують на:

- а) колегіальні та одноособові;
 б) законодавчі, виконавчі та судові;
 в) виборні, призначувані та успадковані;
 г) загальнодержавні та місцеві;
 д) правотворчі, правозастосовні та правоохоронні.

Література

Основна:

1. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права : підручник. Львів : «Новий Світ – 2000», 2003.
2. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави та права : підручник. Київ : Кондор, 2005.
3. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Х. : Право, 2008. 416 с.
4. Конституційне право України : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Ю. М. Тодика, В. С. Журавського. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002.
5. Майданник О.О. Конституційне право України : навч. посіб. К. : Алерта, 2011.
6. Політологічний енциклопедичний словник / урядник В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004.
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Вид. 10-е, доп. Львів : Край, 2008.
8. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави. 2-ге вид. К. : Тандем, 1996.
9. Теорія держави і права: [нав. посіб.] / Бостан С.К., Гусарев С.Д., Пархоменко Л.М., та ін. К. : Видавничий центр «Академія», 2013.
10. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришина. Х. : Право, 2015.
11. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К. : «Юрінком Інтер», 2006.

Додаткова:

1. Авер'янов В. Б. Органи виконавчої влади в Україні. К. : «Юрінком Інтер», 1997.
2. Бистрик Г. Механізм держави в системі сучасних теоретико-правових досліджень. *Юридична Україна*. 2013. № 10. С. 8-15. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_10_4
3. Колбеч Г. К. Політика: основні концеп. суспіл. наук / пер. с англ. О. Дем'янчука. К. : Вид дім «КМ Академія», 2004.
4. Конституція України.
5. Мельник О. Державна влада в контексті конституційної відповідальності. *Віче*. 2001. № 5.
6. Орган держави. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / О.В. Петришин (відп. ред.) та ін. 2017. Т. 3: Загальна теорія права.
7. Пашко А. Мотиваційна криза держслужбовців: причини і наслідки. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1.
8. Пильгун Н.В., Бурбеца В.В. Поняття «механізм держави» в сучасній юридичній думці. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_2_9
9. Татарчук В. Вдосконалення державного апарату (окремі питання). *Право України*. 1999. № 3.
10. Федоренко Г. Розподіл влади та її єдність: місце законодавчої гілки влади на етапі державно-правової реформи. *Право України*. 1998. № 7.
11. Шатіло В.А. Співвідношення функцій державного апарату та механізму державної влади. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. Число 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2013_2_3.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семінарське заняття № 7**ТЕМА: ПРАВОВА І СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА (2 год.)**

Мета: розкрити сутність поняття «правова держава» та «соціальна держава». Висвітлити історію становлення ідеї правової держави. З'ясувати особливості становлення правової держави в Україні.

План

1. Ідея правової держави в історії світової політичної думки.
2. Поняття «правова держава». Ознаки правової держави.
3. Поняття, риси, принципи соціальної держави.
4. Особливості процесу становлення в Україні соціальної, правової держави.

Ключові поняття: правова держава, соціальна держава, верховенство закону, верховенство права, права та свободи, правова освіта.

1. Термін «правова держава», який набув широкого розповсюдження в науковій і публіцистичній літературі, слід використовувати, розуміючи його умовність. У ньому втілена мрія прогресивних мислителів різних епох про державу, в якій вищим регулятором суспільних відносин, доленосним фактором був би закон, а не воля окремих осіб, які займають керівні посади: він покликаний гарантувати й оберігати права і свободи громадян, держави і громадянина в рівній мірі, забезпечувати відповідальність одного перед одним за нехтування закріплених в праві норм поведінки.

При відповіді на питання студенти повинні проаналізувати ідею правої держави як загальнолюдську цінність. Розкрити генезу становлення і розвитку ідеї правової держави в науковій думці в процесі історичного розвитку.

2. Правова держава – це суверенна, політико-територіальна організація публічної влади, яка базується на принципах поваги до особи й недоторканності її прав і свобод, верховенство права, дотримання закону.

Студентам під час відповіді на друге питання слід розкрити сутність правової держави, охарактеризувати ознаки правової держави.

3. Соціальною називається держава, яка прагне до забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті в управлінні виробництвом, а в ідеалі – приблизно однакових життєвих шансів, можливостей самореалізації особистості.

При відповіді студенти повинні визначити характерні риси соціальної держави, проаналізувати її ознаки та принципи.

4. Слід констатувати, що на сьогодні для законодавців України людина не стала головним об'єктом уваги. Вони приймають закони з розрахунку не на неї, а на підприємства, відомства та заклади, трудові колективи, і закони ці багато чому не можуть запрацювати тому, що захищеність інтересів держави й індивіда не знаходяться на одному рівні. Людина, так як і за минулих часів, розглядається як додаток до державного механізму. Отже, при відповіді слід охарактеризувати конституцію України як передумову розбудови демократичної правової соціальної держави.

Питання для самостійного опрацювання

Історичний розвиток теорії та практики правової держави.

Як ви розумієте положення: правова держава - це державна влада, яка визнає право і одночасно цим правом обмежена?

Як розуміти тезу: «Свобода людини полягає у праві робити все те, що не заборонено законом»?

Що складає соціальну основу правової держави?

Чи може бути правова, соціальна держава недемократичною?

Конституція України як передумова побудови держави соціально-правового зразка.

Теоретичні засади правової держави у творах українських мислителів.

Тематика рефератів

Правова держава в історії політичної думки.

Правова держава як принцип державного ладу.

Рівень правосвідомості та правової культури громадян в правовій державі.

Соціальна держава – основа суспільства соціальної справедливості.

Проблеми становлення правової держави в Україні.

Держава та її роль в реалізації соціальної політики.

Суспільство різних можливостей – мета соціальної держави.

Тестові завдання

1. До формальних ознак правової держави належить:

- а) врегулювання відносин між особою і державою на основі загальнодозволеного принципу «особі дозволено робити все, що прямо не заборонено законом»;
- б) наявність органу конституційної юрисдикції;
- в) нерегламентованість в законах основних прав людини;
- г) панування в суспільному та державному житті розпоряджень та вказівок керівництва;
- д) неухильне і повсюдне виконання законів і підзаконних нормативних актів усіма учасниками суспільного життя.

2. Правова держава забезпечує:

- а) верховенство права та закону;
- б) мінімальну гарантію прав і свобод людини;
- в) нерівність усіх перед законом і судом;
- г) відповідальність лише громадянина;
- д) безкоштовний захист особи некваліфікованими службовцями.

3. Соціально-правовою ознакою правової держави є:

- а) незакріплення в конституційному законі основних прав людини;
- б) юридична захищеність особи;
- в) панування в суспільному та державному житті законів, які виражають волю більшості або всього населення країни, втілюють основні права людини, загальнолюдські цінності та ідеали;
- г) самостійне врегулювання відносин між особою і державою на основі загальнодозволеного принципу «особі дозволено робити все, що прямо не заборонено законом»;
- д) відповідальність лише особи перед державою.

4. Захищеність інтересів держави та індивіда на одному рівні передбачає:

- а) наявність та функціонування в державі незалежного та ефективного суду;
- б) регулювання поведінки людини на основі загальнодозвільного правового режиму;
- в) принцип взаємної відповідальності особи і держави;
- г) принцип поділу влади; д) принцип верховенства права.

5. З ім'ям кого пов'язують створення теорії правової держави, він вважав, що держава забезпечує торжество права й підпорядковується

його вимогам:

- а) Г. Гегеля;
- б) І. Канта;
- в) Ж.Ж. Руссо;
- г) К. Велькера;
- д) Ш. Монтеск'є.

6. Термін «соціальна держава» вперше з'явився в Конституції:

- а) Німеччини;
- б) України;
- в) Великобританії;
- г) США;
- д) Польщі.

7. Термін «соціальна держава» з'явився:

- а) 1948 р.;
- б) 1952 р.;
- в) 1978 р.;
- г) 1929 р.;
- д) 1949 р.

8. У 1977 р. Т. Тілтон, Н. Ферніс виділили такі моделі соціальної держави, як:

- а) корпоративістська модель;
- б) «позитивна держава соціального захисту» (англо-американська й англосаксонська моделі);
- в) патерналістська модель;
- г) етатистська модель;
- д) утилітарна модель.

9. При якому типі соціальної держави, який видів В. Гойман, беручи за критерій рівень доходів справедливою є така диференціація доходів, яка допускає відносну економічну нерівність лише тоді, коли вона сприяє досягненню вищого рівня життя незаможних членів суспільства, це тип соціальної держави, зорієнтованої на максимальне забезпечення корисності для найменш забезпечених осіб:

- а) тип соціальної держави, орієнтованої на класичну модель ринку;
- б) мегалітарний тип;
- в) роулсіанський тип;
- г) утилітарний тип;
- д) уніфікований тип.

10. Тип соціальної держави, який видів В. Гойман, беручи за критерій рівень доходів передбачає максимізацію його загальної корисності для всіх членів суспільства, інакше кажучи, більшу частину суспільного багатства повинен отримувати той, хто є більшою мірою здатний приносити (і реально приносить) користь – це:

- а) тип соціальної держави, орієнтованої на класичну модель ринку;
- б) мегалітарний тип;
- в) утилітарний тип;

- г) роулсіанський тип;
- д) уніфікований тип.

Література

Основна:

1. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права : підручник. Львів : «Новий Світ – 2000», 2003.
2. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави та права : підручник. Київ : Кондор, 2005.
3. Лісовська Ю.П., Лісовський П.М., Подоляка С.А. Правова держава: історія, теорія, методологія: навч. посіб. К. : Видавничий дім «Кондор», 2018.
4. Політологічний енциклопедичний словник / урядник В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004.
5. Політологія. Навчально-методичний комплекс : підручник. Вид 2-ге, перероб. і доп. К. : Центр навчальної літератури, 2005.
6. Хома Н.М. Моделі соціальної держави: світовий та український досвід : монографія. К. : Юридична Думка, 2012.
7. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія : підручник К. : Центр учбової літератури, 2010.

Додаткова:

1. Арато Е., Коген Дж. Відродження, занепад та реконструкція концепції громадянського суспільства. *Політична думка*. 1996. № 1.
2. Квієк М. Університет і держава: вивч. глоб. трансформацій / пер. з англ. Т. Цимбала. К. : Таксон, 2009.
3. Конституція України.
4. Пасько Я. І. Соціальна держава і громадянське суспільство: співпраця versus протистояння : монографія. К. : ПАРАПАН, 2008.
5. Погребняк С. Соціальна держава: обґрунтування концепції. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2 (65).
6. Соціальна держава. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / О. В. Петришин (відп. ред.) та ін. 2017. Т. 3 : Загальна теорія права.
7. Супруненко А. П. Соціальна держава: українська перспектива. Демократичний розвиток України. Матеріали конференції. Збірник наукових праць. К. : Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2006.
8. Шульженко Ф.П. Соціально-правова держава в Україні: проблеми становлення та модернізації : монографія. Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. Київ : КНЕУ, 2007.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семінарське заняття № 8

ТЕМА: ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ (2 год.)

Мета: розкрити форми державного устрою. З'ясувати критерії великої та сильної держави.

План

1. Поняття та різновиди форм державного устрою.
 - 1.1. Унітарна держава.
 - 1.2. Принципи федералізму. Федеративна держава.
 - 1.3. Конфедерація – як міждержавний союз.
2. Сутність та засади життєдіяльності імперії.
3. Критерії «великої та сильної» держави.

Ключові поняття: форма держави, форма державного устрою, імперія, унітарна держава, федерація, конфедерація.

1. Розглядаючи способи устрою державної влади, слід зазначити, що в навчальній літературі частіше вживається термін «форма державного устрою». Він охоплює всю форму держави на певному етапі розвитку в конкретній країні. У даному випадку слід розглядати, як організована держава, яка влада на відповідній території. При відповіді студентам необхідно розкрити поняття «унітарна держава», «конфедерація», «федерація», охарактеризувати на основі ознак (конституція, вищі органи влади, громадянство, система права, судова влада, територія) форми державного устрою.

2. Український політолог С. Рябов визначає імперію як велику державу, що складається з метрополій та підпорядкованих центральній владі держав, народів, які примусовим чином інтегровані до єдиної системи політичних, економічних, соціальних та культурних взаємозв'язків. При відповіді на питання студентам необхідно охарактеризувати підходи до поняття «імперія», розкрити сутність та засади життєдіяльності імперії.

3. На відміну від географічного й демографічного сенсу, поняття «велика та сильна держава» у політичному контексті позначає країну, яка не просто є великою за розміром і має чисельне населення, а й потужний військовий і промисловий потенціал, що уможливорює її визначальний вплив на перебіг світових подій. Саме на даному аспекті необхідно зупинитися студентам при відповіді.

Питання для самостійного опрацювання

Автономія: поняття та види.

Правовий статус автономії в унітарній державі.

Порівняти державно-правові категорії: «форма територіального устрою» та «міждержавне об'єднання».

Український федералізм – історія і сучасність.

Поняття сучасного федералізму

Специфіка сучасних конфедерацій.

Тематика рефератів

Система адміністративно-територіального устрою.

Типи федерацій у сучасному світі.

Особливості державного устрою в сучасних країнах.

Правовий статус адміністративно-територіальних одиниць в унітарних державах.

Ідея територіального устрою України в федералістичній концепції М.Грушевського.

Україна як країна з унітарним державним устроєм.

Конституція України про форми державного правління та державного устрою.

Тестові завдання

1. Дайте вірне визначення: «Форма державного устрою – це:

- а) поділ держави на певні складові частини та розподіл влади між ними;
- б) організація верховної державної влади;
- в) співвідношення між вищими органами державної влади;
- г) усі відповіді є вірними.

2. Які форми державного устрою Ви знаєте?

- а) унітарний, федеративний, конституційний;
- б) унітарний, федеративний, конфедеративний;
- в) унітарний, федеративний, договірний;
- г) конституційний, конвенційний, парламентський.

3. Проста єдина держава, частинами якої є адміністративно-територіальні одиниці, що не мають суверенних прав, називається:

- а) конфедерація;
- б) імперія;
- в) федерація;
- г) унітарна держава.

4. У статті 2 Розділу I Конституції України форма державного устрою для України визначена як:

- а) унітарна;
- б) федеративна;
- в) конфедеративна;
- г) автономна.

5. Тимчасовий союз суверенних держав, які об'єдналися для досягнення певних цілей і спільно здійснюють низку напрямків державної діяльності (оборона країни, зовнішня торгівля, митна справа, грошово-кредитна система тощо) при збереженні в інших питаннях повної самостійності, називається:

- а) конфедерація;
- б) федерація;
- в) імперія;
- г) унітарна держава.

6. Форма державного устрою, за якої вищі територіальні одиниці держави мають певну юридично визначену політичну самостійність – це:

- а) республіка;
- б) конфедерація;
- в) федерація;
- г) імперія;
- д) унітарна держава.

7. За способом утворення федерації поділяються на:

- а) федерації на основі союзу, автономії;
- б) територіальні, національні;
- в) конституційні, національні;
- г) договірно-конституційні, союзні;
- д) договірні, конституційні, договірно-конституційні.

8. Держави, що за формою державно-територіального устрою є федеративними – це:

- а) Індія, Сполучені Штати Америки;
- б) Австрія, Португалія;
- в) Англія, Франція;
- г) Греція, Україна;
- д) Іспанія, Норвегія.

9. Правовою підставою для утворення конфедерації є:

- а) усна домовленість сторін;
- б) договір;
- в) дозвіл Ради Європи;
- г) згода не менше ніж 51% жителів від кожної країни, яка має намір вступити до конфедерації;
- д) згода не менше ніж 90% жителів від кожної країни, яка має намір вступити до конфедерації.

10. Імпералістична держава складовими якої є адміністративно-територіальні одиниці, а саме:

- а) колонії;
- б) області;
- в) округи;
- г) штати;
- д) регіон.

Література

Основна:

1. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права : підручник. Львів : «Новий Світ – 2000», 2003.
2. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави та права : підручник. Київ : Кондор, 2005.
3. Петришина О.В. Теорія держави і права : підручник. Х. : Право, 2014.
4. Політологія. Навчально-методичний комплекс : підручник. Вид 2-ге, перероб. і доп. К. : Центр навчальної літератури, 2005.

5. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. 2-ге вид. К. : Тандем, 1996.
6. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. К. : «Юрінком Інтер», 2006.
7. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія : підручник К. : Центр учбової літератури, 2010.

Додаткова:

1. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. К. : ТОВ «Атлант–ЮЕМСІ», 2005.
2. Арон Р. Мир і війна між націями. К. : МП «Юніверс», 2000.
3. Кіндратець О. Критерії визначення сильної держави. *Політичний менеджмент*. 2004. № 2.
4. Конституція України.
5. Мере Жерар. Принцип суверенітету. Історія та основи новітньої влади. Львів : Кальварія, 2003.
6. Ребкало В. Національна держава. Втеча від самоприниженням. *Віче*. 1995. № 5.
7. Телешун С. Поняття державного устрою України: проблеми теорії і практики. *Право України*. 2000. № 6.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семінарське заняття № 9

ТЕМА: МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА І ДЕРЖАВА (2 год.)

Мета: розкрити сутність та особливості міжнародної політики. Висвітлити місце держави у міжнародних відносинах. З'ясувати роль України в системі міжнародних відносин.

План

1. Сутність та роль держави у міжнародній політиці.
2. Держава як суб'єкт міжнародних відносин.
3. Принципи міжнародного права.
3. Дипломатія – форми її здійснення.
4. Україна в системі міжнародних політичних відносин.

Ключові поняття: міжнародна політика, зовнішня політика, внутрішня політика, дипломатія, глобалізація, міжнародне право.

1. Аналіз політики як складного й багатогранного суспільного явища здійснюється не тільки на інституціональному і персоналізованому рівнях в середині держави, а й на рівні міждержавних відносин. Міждержавні, у дещо

ширшому плані – міжнародні відносини є об'єктом зовнішньої політики держави і одночасно тим середовищем, у якому вона відбувається. Студенти при відповіді повинні розкрити зміст поняття «міжнародна політика», охарактеризувати особливості міжнародної та зовнішньої політики держави.

2. Головними суб'єктами міжнародних відносин на сучасному етапі є національні держави, які для вироблення певних норм, моделей взаємодії об'єднуються у всесвітні й регіональні міжнародні організації (ООН, МВФ, НАТО та ін.). При відповіді на дане питання необхідно проаналізувати такі аспекти: співвідношення зовнішньої та внутрішньої політики держави; визначення й реалізація державою цілей у зовнішній політиці з урахуванням дій і цілей інших суверенних держав; залежність зовнішньої політики держави від погодження або конфлікту даної держави з інтересами та цілями інших держав.

3. Міжнародне право – це сукупність норм і принципів, які регулюють усю систему міжнародних відносин, а також взаємодію в межах окремих груп або на двосторонніх засадах. У відповіді студенти мають охарактеризувати головні міжнародно-правові документи, у яких сформульовані принципи міжнародного права й передбачені заходи щодо їх дотримання, розкрити сутність принципів сучасного міжнародного права.

4. У суспільстві завжди існували засоби мирного розв'язання міжнародних суперечок. Найпоширенішим серед них є інституція, яка спеціально призначена для здійснення зовнішньої політики держави мирними засобами – дипломатія. Студентам, які дають відповідь, необхідно розкрити сутність поняття «дипломатія» та методи дипломатії.

5. Україна після проголошення незалежності стала активним суб'єктом міжнародної політики. Студентам слід розкрити документи, які регламентують зовнішньополітичну діяльність України, підкреслити досягнення та невдачі.

Питання для самостійного опрацювання

Співвідношення внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Основні школи в теорії міжнародних відносин.

Типи зовнішньої політики держави.

Роль зовнішньої політики в житті суспільства, її сутність, зміст, цілі, принципи, функції, засоби здійснення.

Імідж держави та імідж політика як складові системи міжнародних відносин.

Політика балансу сил і державний суверенітет.

Стратегічні і специфічні національні інтереси.

Тематика рефератів

Феномен держави як інституту та основного учасника міжнародних відносин.

Державні та недержавні учасники міжнародних відносин.

Принципи сучасної міжнародної політики.

Національна безпека держави.

Вплив держави на міжнародну політику в епоху глобалізації.
російсько-українська війна: світовий, регіональний і національний виміри.
Глобалізація і регіоналізація як політичні виклики для України.
Сучасна криза глобалізації: причини і наслідки.

Тестові завдання

1. Поняття «міжнародні відносини» ввів у науковий обіг:

- а.) Дж. Бентам;
- б) Г.Гегель;
- в) К.Маркс;
- г) О. Конт.

2. Структура міжнародної політики складає :

- а) міждержавні відносини і діяльність міждержавних суб'єктів;
- б) сукупність юридичних норм, що регулюють відносини між державними та іншими суб'єктами міжнародного спілкування;
- в) замкнені військово-політичні блоки і військові коаліції;
- г) діяльність міждержавних суб'єктів і замкнені військово-політичні блоки.

3. Головним суб'єктом міжнародних відносин виступає:

- а) транснаціональні компанії;
- б) Рада Європи;
- в) держава;
- г) США.

4. Концепція міжнародних відносин, суб'єктами яких виступають не монархи або імперії, а суверенна держава – продукт модерної епохи, отримала назву:

- а) Вестфальська система;
- б) Віденська система;
- в) Версальсько-Вашингтонська система;
- г) Ялтинсько-Потсдамська система.

5. Сучасна міжнародна політика ґрунтується на принципі:

- а) врегулювання суперечок внаслідок застосування військової сили;
- б) таємної дипломатії;
- в) невтручання у внутрішні справи держав;
- г) забезпечення гегемонії великих держав.

6. Нові підходи та принципи побудови взаємовідносин між державами започаткували:

- а) перехід до трансформації політики конфронтації та загрози ядерного конфлікту;
- б) визначення змісту міжнародної політики як конфлікту і його врегулювання між учасниками міждержавної взаємодії;
- в) ототожнення міжнародної політики з процесом зіткнення інтересів політичних спільнот;
- г) визначення змісту міжнародної політики як блокової системи.

7. Концепція міжнародних відносин, суб'єктами яких виступають не монархи або імперії, а суверенна держава – продукт модерної епохи, отримала назву:

- а) Вестфальська система;
- б) Віденська система;
- в) Версальсько-Вашингтонська система;
- г) Ялтинсько-Потсдамська система.

8. Сучасна міжнародна політика ґрунтується на принципі:

- а) врегулювання суперечок внаслідок застосування військової сили;
- б) таємної дипломатії;
- в) невтручання у внутрішні справи держав;
- г) забезпечення гегемонії великих держав.

9. Нові підходи та принципи побудови взаємовідносин між державами започаткували:

- а) перехід до трансформації політики конфронтації та загрози ядерного конфлікту;
- б) визначення змісту міжнародної політики як конфлікту і його врегулювання між учасниками міждержавної взаємодії;
- в) ототожнення міжнародної політики з процесом зіткнення інтересів політичних спільнот;
- г) визначення змісту міжнародної політики як блокової системи.

10. Найрозповсюдженішим механізмом координації зовнішніх відносин між державами є:

- а) організація політичного блоку чи альянсу;
- б) повільна конфронтація;
- в) встановлення дипломатичних відносин;
- г) прикордонний конфлікт.

Література

Основна:

1. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія : навч. посібник. 8-ме вид., перероб. і доп. Київ : Вид-во «Центр учбової літератури», 2012.
2. Політологічний енциклопедичний словник / урядник В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004.
3. Політологія : енциклопедичний словник / [В.М. Денисенко, Л.Я. Угрин, Н.М. Хома] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В.П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014.
4. Політологія. Навчально-методичний комплекс : підручник. Вид 2-ге, перероб. і доп. К. : Центр навчальної літератури, 2005.
5. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави. 2-ге вид. К. : Тандем, 1996.
6. Теорія міжнародного права : навчально-методичний посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О.В. Бігняка. Херсон : Видавництво «Гельветика», 2020.
7. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія : підручник К. : Центр

учбової літератури, 2010.

Додаткова:

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. К. : ТОВ «Атлант–ЮЕМСІ», 2005.
2. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство / пер. з англ. А.Щенка. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006.
3. Дергачов О. Міжнародне становище України. *Політична думка*. 2000. № 2.
4. Мере Жерар. Принцип суверенітету. Історія та основи новітньої влади. Львів: Кальварія, 2003.
5. Рябов С. Г. Теорія міжнародної політики. *Політичні читання*. 1995. № 1.
6. Циганков П.А. Міжнародні відносини як особливий різновид суспільних відносин. *Політичні читання*. 1992. № 2.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

Семінарське заняття № 10
ТЕМА: ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА І КУЛЬТУРА
ГРОМАДЯНСТВА (2 год.)

Мета: розкрити сутність, структурні елементи і основні чинники формування політичної культури. З'ясувати роль громадянина як державної людини і члена громадянського суспільства. Висвітлити особливості політичної культури сучасного українського суспільства.

План

1. Сутність політичної культури.
2. Структурні елементи і основні чинники формування політичної культури.
3. Громадянин як державна людина і член громадянського суспільства.
4. Класовість політичної культури.
5. Політична культура демократичного суспільства.
6. Культура сприйняття політичного лідера.
7. Політична культура сучасного українського суспільства.

Ключові поняття: політична культура, політична поведінка, політичні цінності, політична субкультура, права людини, громадянин, громадянство, політична свідомість, політична ідеологія, підданство.

1. Пізнання реального політичного життя суспільства (держави) неможливе без поглибленого вивчення політичної культури народу. Поза

культурним оформленням поведінка і діяльність людини, соціальних спільнот втрачають доцільність, спрямованість розвитку, сенс існування, оскільки в них виражені способ людського буття, міра освоєння суб'єктами нагромадженого людського буття, традицій, цінностей і механізми реалізації їх на практиці. У відповіді на перше питання слід розкрити підходи до визначення політичної культури, висвітлити її сутність.

2. Структурні компоненти політичної культури як багатопланового явища слід розглядати на декількох рівнях: ментально-поведінковому – ідеологія, наука, елементи політичної психіки та мова; якісного стану функціонування інститутів та форм політичної взаємодії – елементи культури парламентаризму, політичного, державного та муніципального управління, конфлікту, співпраці, конкуренції, тощо.

3. Найпершою, найважливішою складовою будь-якої держави є люди, які населяють країну. Адже держава – це узгоджене, упорядковане співжиття людей. Саме для упорядкування цього співжиття створюються органи й інституції державного врядування, приймаються закони тощо. Людина, що розглядається в плані державного її існування, може виступати в статусі громадянина держави.

При відповіді на дане питання студенти повинні охарактеризувати культуру громадянства, відносини між громадянином і державою. Висвітлити роль громадян у державі при різних політичних режимах.

4. Політична культура є одним із аспектів культури громадянської і вираженням схильності і готовності людей до участі у боротьбі за здійснення їхніх інтересів, до змагань з іншими верствами й політичними силами за вплив на владу, або й за її завоювання. При відповіді студентам слід зупинитися на негативних тенденціях класового, ідеологічного начала в політиці, які перетворюються на культуру ненависті, ворожого ставлення до всього, що є «не нашим», іншим.

5. Демократична політична культура, політична діяльність у стилі узгодження інтересів базується на принципах толерантності, плюралізму, компромісу. Саме на розкритті даних принципів слід зупинитися студентам при відповіді.

6. Пануючому в суспільстві типу політичної культури відповідає тип сприйняття політичного лідера, ставлення громадян до нього. Студентам слід охарактеризувати культуру сприйняття політичного лідера при різних типах політичної культури.

7. У нинішній, перехідний період розвиток політичної культури в Україні зазнає певних трансформацій під дією кризових явищ, які породжують аномалії психіки, спотворюють культурний генофонд. При відповіді студентам слід розкрити розвиток політичної культури в Україні на різних рівнях і у різних виявах – загальноментальному, специфічно-політичному, кризовому, охарактеризувати риси сучасної політичної культури в Україні.

Питання для самостійного опрацювання

Типи орієнтацій у політичній культурі.
 Сутність і зміст концепцій громадянської культури.
 Патріотизм як складова культури громадянства.
 Дисиденство – форма громадянського опору.
 Абсентеїзм як показник стану політичної культури.
 Форми участі громадян у державно-політичному житті суспільства.
 Елітарна політична культура та масова політична культура еліти (маргіналізація «верхівки» та «мас»).

Тематика рефератів

Підходи до визначення політичної культури.
 Типологія політичної культури Г. Алмонда і С. Верби.
 Політична культура і контркультура.
 Маніпулювання політичною свідомістю.
 Політична культура Homo Consumer (людина суспільства споживання).
 Становлення інституту політичного лідерства в Україні.
 Проблеми формування політичної свідомості і культури в сучасній Україні.

Тестові завдання

- 1. Основною рисою громадянського суспільства вважається:**
 - а) пріоритет держави над громадянином;
 - б) самоврядування індивідів, добровільних організацій та асоціацій громадян;
 - в) контроль держави за діяльністю суспільства;
 - г) одностороння відповідальність за реалізацією прийнятих законів.
- 2. Головна заслуга у розробці концепції громадянського суспільства належить:**
 - а) Сен-Сімону;
 - б) Л. Фейєрбаху;
 - в) Г. Гегелю;
 - г) К. Марксу.
- 3. Процес впровадження політичних цінностей називається:**
 - а) політичною соціалізацією;
 - б) передвиборною агітацією;
 - в) культурною інтеграцією особи;
 - г) політичною стратифікацією.
- 4. Які елементи складають структуру політичної культури?**
 - а) політичний досвід;
 - б) політична поведінка;
 - в) політичні символи;
 - г) політична соціалізація;
 - д) політична свідомість.
- 5. Які риси притаманні патріархальній політичній культурі?**
 - а) орієнтації на активну діяльність держави;

- б) орієнтації на місцеві, общинні цінності;
- в) орієнтація на активну участь громадян у політичному житті;
- г) відсутність очікувань громадян стосовно політичної системи.

6. Які ознаки властиві підданській політичній культурі?

- а) орієнтація на обмежену участь у політичному житті;
- б) орієнтація на активну участь громадян у політичному житті;
- в) орієнтації на місцеві, общинні цінності;
- г) пасивне ставлення до політичної системи.

7. Які характеристики відповідають активістській політичній культурі?

- а) орієнтація на активну участь у політичному житті;
- б) орієнтація на активну діяльність держави;
- в) орієнтація на активну участь громадян у політичному житті;
- г) наявність вимог і очікувань громадян стосовно політичної системи.

8. Специфіка політичної етики сучасних українських політичних менеджерів зумовлена:

- а) пріоритетністю прав особистості перед державою як політичним інститутом влади;
- б) переважанням традиціоналізму над динамізмом у практиці політичної діяльності;
- в) глибоко укоріненим раціоналізмом індивідуальної моральної свідомості;
- г) наявністю моральних переконань і відповідальності за свої вчинки.

9. Етична проблема вибору засобів досягнення поставлених цілей повинна розв'язуватися в контексті:

- а) політичних інтегральних установок;
- б) співвіднесення вибраних форм політичної боротьби з існуючими у суспільстві нормами гуманістичної моралі;
- в) класової, пролетарської моралі;
- г) біографічними даними й особливостями психології.

10. В сучасній політичній культурі України переважає :

- а) підданська;
- б) патріархальна;
- в) громадянська;
- г) активістська.

Література

Основна:

1. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія : навч. посібник. 8-ме вид., перероб. і доп. Київ : Вид-во «Центр учбової літератури», 2012.
2. Гетьманчук М. П., Грищук В. К., Турчин Я.Б. Політологія : навчальний посібник. Київ : Знання, 2010.
3. Дзюбка І. С., Левківський К. М., Андрущенко В. П. та ін. Політологія : підручник / за заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Вища школа, 2001.
4. Основи політичної науки : курс лекцій / за ред. Б. Кухти. Політична

свідомість і культура. Львів, 1998.

5. Політологія. Навчально-методичний комплекс : підручник. Вид 2-ге, перероб. і доп. К. : Центр навчальної літератури, 2005.

6. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави. 2-ге вид. К. : Тандем, 1996.

7. Цюрупа М.В, Ясинська В.С. Основи сучасної політології : підручник для студентів ВУЗів. Київ : Кондор, 2009.

8. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія : підручник К. : Центр учбової літератури, 2010.

Додаткова:

1. Джиґа Т. Сучасні тенденції становлення політичної культури українського суспільства. *Політичний менеджмент*. 2018. №1.

2. Іванов М. Що таке «громадянська» і що таке «політична» освіта? *Політичний менеджмент*. 2003. № 2.

3. Леоненко А. В. Дослідження місця і ролі політичної еліти й лідерів в політичному процесі – теоретичний аспект. *Політологічний вісник*. Зб-к. наук. праць. К. : «ІНТАС», 2008. Вип. 35.

4. Нагорна І. П. Політична культура українського народу. Історична ретроспектива і сучасність. К., 1998.

5. Точицький М.С. Поняття політичної культури у світлі сучасних політологічних дискусій. *Політикус*. 2019. №8.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

2.2. САМОСТІЙНА РОБОТА ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Самостійна робота є складовим і водночас творчим, індивідуальним та окремим видом навчальної і наукової роботи здобувача вищої освіти поряд із лекцією та семінарським заняттям. Цей вид роботи здобувача не передбачає безпосередньої участі викладача, але реалізується за обов'язкового контролю з його боку. Вона є внутрішньою основою зв'язку різних видів і форм занять, одним із основних методів засвоєння знань, охоплює всі форми і види діяльності навчального процесу, всю пізнавальну діяльність здобувача вищої освіти.

Самостійна робота є основним засобом засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу у вільний від обов'язкових навчальних занять час. Її зміст визначається робочою програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Викладач визначає обсяг і зміст самостійної роботи, узгоджує її з іншими видами навчальної діяльності, розробляє методичні засоби проведення поточного та підсумкового контролю, аналізує результати самостійної навчальної роботи кожного здобувача вищої освіти.

За великого навчального навантаження, дефіциту часу важливе значення для здобувача має раціональне планування самостійної роботи. План допомагає правильно розподілити, економно використовувати свій час.

Формами контролю самостійної роботи здобувача вищої освіти виступають колоквіуми, індивідуальні та групові співбесіди, тестовий контроль, контрольна робота.

При організації самостійної роботи здобувачі вищої освіти мають дотримуватися наступних вимог:

1. Систематичність і безперервність.
2. Послідовність у роботі.
3. Правильне планування самостійної роботи, раціональне використання часу.
4. Використання відповідних методів, способів і прийомів роботи.
5. Виконання всіх вимог викладача.

Обов'язковим елементом самостійної роботи здобувача вищої освіти є занотовування змісту прочитаного з книги чи журналу. Процес занотовування активізує головні ідеї та положення, фіксує найважливіше у змісті, позитивно впливає на запам'ятовування матеріалу. Залежно від мети та подальшого використання, від призначення здобувачі вищої освіти можуть використовувати такі форми занотовування:

- **бібліографічна довідка** – у ній зазначають автора тексту, заголовок, видавництво, рік видання, загальну кількість сторінок;
- **план** – коротка форма запису при читанні книги;

- **тези** – стислий виклад прочитаного тексту;
- **конспект** – послідовний виклад змісту книги, журналу, статті;
- **виписки** – дослівні цитати або довільні фрагменти, коли думка автора викладається словами студента з книжкового чи журнального тексту;
- **анотація** – короткий виклад основних положень джерела;
- **резюме** – короткий виклад тексту статті;
- **рецензія** – аналіз, оцінка, відгук.

ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Функції політики: аналіз підходів.
2. Політичні та правові норми як елемент політичної системи суспільства.
3. Основні концепції основоположників сучасної теорії політичних систем.
4. Функції політичної системи.
5. Формування влади у суспільстві.
6. Політична влада в Україні.
7. Християнські теорії сутності держави (Августин Блаженний, Фома Аквінський).
8. Німецька філософська школа XIX ст. про сутність та походження держави.
9. Ліберальна концепція держави.
10. Ознаки, за якими держава відрізняється від публічної влади первісного суспільства. Охарактеризувати поняття «сутність держави».
11. Проблеми держави та державобудівництва в поглядах учасників Кирило-Мефодіївського товариства.
12. І. Франко – про походження та сутність держави.
13. Держава та державність у поглядах Ю. Бачинського.
14. Визначте політичні погляди М. Грушевського та В. Винниченка спрямовані на відродження української державності.
15. Назвіть політичні твори періоду козацько-гетьманської держави, в яких обґрунтовувалась ідея національної державності?
16. З'ясуйте особливості політичної організації козацтва.
17. Під впливом яких факторів сформувалась ідея єдності руських земель?
18. Основні ознаки права.
19. Чи може сучасне суспільство обійтися без держави?
20. «Природне» та «позитивне» право в політологічній думці Нового часу.
21. Внутрішні та зовнішні функції держав рабовласницького типу.
22. Сутність держави феодального типу.
23. У чому полягає специфіка політичної влади?
24. Чи існують відмінності між політичною і державною владою?
25. За якими критеріями політичний режим виділяють в окремий тип?
26. Охарактеризуйте природу і структуру демократичного політичного режиму.
27. Що таке тоталітаризм і якими є основні ознаки тоталітарного політичного режиму?

28. Чи існує взаємозв'язок демократичного і тоталітарного політичних режимів?
29. Охарактеризуйте політичний режим сучасної України.
30. У чому полягає призначення механізму держави?
31. Вкажіть на відмінності між механізмом держави і державним апаратом.
32. Дайте визначення державного апарату.
33. Проаналізуйте систему державних органів.
34. Охарактеризуйте принципи організації та діяльності державного апарату.
35. Проведіть відмінності між поняттями «державний службовець» та «посадова особа».
36. Історичний розвиток теорії та практики правової держави.
37. Як ви розумієте положення: правова держава - це державна влада, яка визнає право і одночасно цим правом обмежена?
38. Як розуміти тезу: «Свобода людини полягає у праві робити все те, що не заборонено законом»?
39. Що складає соціальну основу правової держави?
40. Чи може бути правова, соціальна держава недемократичною?
41. Конституція України як передумова побудови держави соціально-правового зразка.
42. Теоретичні засади правової держави у творах українських мислителів.
43. Автономія: поняття та види.
44. Правовий статус автономії в унітарній державі.
45. Порівняти державно-правові категорій: «форма територіального устрою» та «міждержавне об'єднання».
46. Український федералізм – історія і сучасність.
47. Поняття сучасного федералізму
48. Специфіка сучасних конфедерацій.
49. Співвідношення внутрішньої та зовнішньої політики держави.
50. Основні школи в теорії міжнародних відносин.
51. Типи зовнішньої політики держави.
52. Роль зовнішньої політики в житті суспільства, її сутність, зміст, цілі, принципи, функції, засоби здійснення.
53. Імідж держави та імідж політика як складові системи міжнародних відносин.
54. Політика балансу сил і державний суверенітет.
55. Стратегічні і специфічні національні інтереси.
56. Типи орієнтацій у політичній культурі.
57. Сутність і зміст концепцій громадянської культури.
58. Патріотизм як складова культури громадянства.
59. Дисиденство – форма громадянського опору.
60. Абсентеїзм як показник стану політичної культури.
61. Форми участі громадян у державно-політичному житті суспільства.
62. Елітарна політична культура та масова політична культура еліти (маргіналізація «верхівки» та «мас»).

2.3 ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Мета: самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з політичної теорії держави та навичок самостійної роботи.

Індивідуальна робота здобувачів вищої освіти є формою навчального навантаження, спрямованого на виконання та розвиток їх творчих можливостей шляхом індивідуального підходу. Індивідуальна робота здійснюється під керівництвом викладача в позааудиторний час за окремим графіком, складеним кафедрою і з урахуванням потреб і можливостей здобувачів. Індивідуальна робота спрямована на поглиблене вивчення окремих навчальних дисциплін.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання – вид позааудиторної роботи здобувача вищої освіти навчально-дослідного та проектно-конструкторського характеру, що має практичне значення. Мета ІНДЗ – самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань здобувачем вищої освіти з навчального курсу, розвиток навичок самостійної роботи. ІНДЗ виконується на основі знань, умінь та навичок, одержаних під час лекційних та семінарських занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Оцінка за ІНДЗ виставляється на підсумковому занятті з дисципліни на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ. Можливий захист завдання шляхом усного звіту здобувача про виконану роботу (до 5 хвилин). Оцінка за ІНДЗ є обов'язковим компонентом семестрової оцінки і враховується при виведенні підсумкової оцінки з навчального курсу.

При вивченні матеріалу курсу «Політична теорія держави» обов'язковим є виконання реферату.

Реферат – короткий виклад змісту одного або кількох документів. Він є одним із видів самостійної роботи студента, що допомагає, опрацювавши відповідні джерела, наукову та методичну літературу, поглиблено вивчити проблеми курсу «Політична теорія держави». Підготовка реферату виробляє навички самостійного аналізу джерел та наукової літератури, систематизації матеріалу та його стислого викладу. Здобувач вищої освіти самостійно вибирає одну із запропонованих тем.

Розпочинати роботу над рефератом необхідно із складання бібліографії, яка має нараховувати не менше 5-ти найменувань літератури. На даному етапі важливим є два взаємопов'язані моменти: вміння «читати» і вести запис прочитаного. Щоб глибоко зрозуміти зміст книги, потрібно раціонально її читати.

Після опрацювання всієї доступної джерельної бази необхідно скласти план реферату, в якому має бути вступ, основна частина, висновки, список

літератури та додатки (при наявності).

У вступі обґрунтовується актуальність теми, її особливості, значущість щодо розвитку досліджуваної проблеми; з'ясовується стан її висвітлення в літературі, формулюється мета та завдання роботи; виокремлюються методи дослідження.

В основній частині реферату наводяться основні теоретичні ідеї, що висвітлюють дану проблему, визначають сутність (головний зміст) проблеми, основні чинники (фактори, умови), що зумовлюють розвиток явища або процесу, який вивчається. Наводиться перелік основних змістових аспектів проблеми, які розглядаються вченими. Визначаються недостатньо досліджені питання, вказується на слабку розробленість окремих проблем. Розкривається зміст кожного питання в логічній послідовності з елементами самостійного аналізу сучасного стану процесу або явища.

У висновках мають бути власні узагальнення, ідеї, думки, оцінки, пропозиції. У кінці реферату подається список літератури та додатків. У додатках наводяться таблиці, схеми, які суттєво полегшують розуміння праці.

Реферат повинен мати обсяг 12-15 сторінок комп'ютерного набору, 14 кегель (Times New Roman), інтервал 1,5, поля: 3 см – ліворуч, 1,5 см – праворуч, 2,5 см – верхні та не менше 2,0 см – нижні поля. На сторінці має бути 30 рядків. На титульній сторінці реферату зазначається: назва навчального закладу, кафедра, тема, прізвище, ім'я, група, курс здобувача вищої освіти, що виконав реферат. Прізвище, ім'я, по батькові, вчене звання викладача, що перевірів реферат, місце і рік написання.

Оцінювання реферату здійснюється за такими критеріями:

- вміння ставити проблему;
- вміння обґрунтовувати її значення;
- розуміння автором співвідношення між реальною проблемою та рівнем її концептуальності;
- повноту висвітлення літературних джерел, глибина їх аналізу;
- володіння методами збирання, аналізу та інтерпретації емпіричної інформації;
- самостійність роботи, оригінальність в осмисленні матеріалу;
- обґрунтування висновків та рекомендацій.

При підготовці до написання реферату, за потребою, здобувач може консультуватися із викладачем.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ З ІНДЗ

1. Взаємозв'язок політичної теорії держави з іншими науками.
2. Держава у політичній системі суспільства.
3. Розподіл трьох гілок влади державного правління як головний стримуючий принцип зловживання владою в теорії Ш.Л.Монтеск'є.
4. Аналіз і прогноз у системі політичних знань.
5. Наукові та побутові уявлення про політику.
6. Взаємозв'язок політичної теорії держави з іншими науками.

7. Держава у політичній системі суспільства.
8. Позитивна держава соціального захисту
9. Корпоративна держава загального добробуту
10. Критика держави суспільного добробуту
11. Християнські теорії сутності держави (Августин Блаженний, Фома Аквінський).
12. Німецька філософська школа XIX ст. про сутність та походження держави.
13. Ліберальна концепція держави.
14. Ознаки, за якими держава відрізняється від публічної влади первісного суспільства. Охарактеризувати поняття «сутність держави».
15. «Націократична» версія державного будівництва М. Сціборського.
16. Класифікація методів державної організації за класократичною версією В.Липинського.
17. Концепція соборності І. Вишинського.
18. Роль «Конституції» та «Виводу прав України» П. Орлика у державобудівничих процесах в Україні.
19. Політичні твори періоду козацько-гетьманської держави, в яких обґрунтовувалась ідея національної державності.
20. Концептуальні ідеї державобудівництва М. Драгоманова.
21. Соціальна обумовленість та цінність права, механізм її дії та природа суб'єктів.
22. Взаємозв'язок моралі і права.
23. Соціальна цінність права.
24. Державна влада і права людини : зв'язок, протиріччя, перспективи взаємодії.
25. Законність, правопорядок, суспільний порядок і дисципліна.
26. Соціальна обумовленість функцій держави.
27. Принципи законності та правопорядку.
28. Переваги та недоліки різних типів республік.
29. Порівняльний аналіз авторитарного й тоталітарного політичних режимів.
30. Україна як країна з унітарним державним устроєм.
31. Конституція України про форми державного правління та державного устрою.
32. Шляхи трансформації тоталітарних та авторитарних режимів у пост-комуністичну добу.
33. Співвідношення механізму держави та її апарату.
34. Суть поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову.
35. Принципи організації та діяльності органів державної влади.
36. Поняття органу державної влади.
37. Інститут президентства в сучасному світі.
38. Конституційна система органів державної влади в Україні.
39. Правова держава в історії політичної думки.
40. Правова держава як принцип державного ладу.

41. Рівень правосвідомості та правової культури громадян в правовій державі.
42. Соціальна держава – основа суспільства соціальної справедливості.
43. Проблеми становлення правової держави в Україні.
44. Держава та її роль в реалізації соціальної політики.
45. Суспільство різних можливостей – мета соціальної держави.
46. Система адміністративно-територіального устрою.
47. Типи федерацій у сучасному світі.
48. Особливості державного устрою в сучасних країнах.
49. Правовий статус адміністративно-територіальних одиниць в унітарних державах.
50. Ідея територіального устрою України в федералістичній концепції М. Грушевського.
51. Україна як країна з унітарним державним устроєм.
52. Конституція України про форми державного правління та державного устрою.
53. Феномен держави як інституту та основного учасника міжнародних відносин.
54. Державні та недержавні учасники міжнародних відносин.
55. Принципи сучасної міжнародної політики.
56. Національна безпека держави.
57. Вплив держави на міжнародну політику в епоху глобалізації.
58. російсько-українська війна: світовий, регіональний і національний виміри.
59. Глобалізація і регіоналізація як політичні виклики для України.
60. Сучасна криза глобалізації: причини і наслідки.
61. Підходи до визначення політичної культури.
62. Типологія політичної культури Г. Алмонда і С. Верби.
63. Політична культура і контркультура.
64. Маніпулювання політичною свідомістю.
65. Політична культура Homo Consumer (людина суспільства споживання).
66. Становлення інституту політичного лідерства в Україні.
67. Проблеми формування політичної свідомості і культури в сучасній Україні.

РОЗДІЛ III. МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇЇ ВИКОНАННЯ

Модульна контрольна робота (МКР) є складовою поточного контролю і здійснюється у формі виконання студентом модульного контрольного завдання.

Написання МКР є обов'язковим. До неї допускаються всі здобувачі вищої освіти. Здобувач, що не з'явився на МКР, отримує оцінку 0 балів.

Готуючись до написання контрольної роботи, насамперед необхідно підібрати і вивчити літературу, що стосується тематики, яка виноситься на написання роботи. Особливу увагу потрібно приділити опануванню змісту питань теми; запам'ятовуванню сутності явищ і процесів. Критеріями якості контрольної роботи є самостійність і творчість у висвітлюванні сутності запитань.

При оцінюванні контрольної роботи враховується:

- науковість аналізу явищ і процесів;
- рівень опанування здобувачем вищої освіти навчального матеріалу;
- логічність, конкретність й послідовність викладу матеріалу;
- вміння робити висновки і рекомендації;
- грамотне написання тексту;
- зовнішнє оформлення.

ЗАВДАННЯ ДО КОМПЛЕКСНОЇ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ З КУРСУ «ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ»

I варіант

Рівень I

1. Яка з названих наукових концепцій розглядає як причину походження держави економічний розвиток суспільства:

а) теологічна;	б) історико-матеріалістична;
в) патріархальна;	г) психологічна.

2. Форма державного правління, при якій вища державна влада здійснюється однією особою і передається у спадок називається:

а) республіка;	б) федерація;
в) монархія;	г) конфедерація.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: теорія, держава.

Рівень III

1. Охарактеризувати співвідношення зовнішньої та внутрішньої політики держави.

2. Розкрити поняття та ознаки правової та соціальної держав.

II варіант

Рівень I

1. Монархія, при якій глава держави особисто формує склад уряду, яким керує або сам, або через призначеного ним прем'єр-міністра називається:

а) парламентська;	б) абсолютна;
в) конституційна;	г) дуалістична.
2. До органів законодавчої влади належить:

а) парламент;	б) президент;
в) референдум;	г) кабінет міністрів.

Рівень II

1. Дати визначення поняття: орган держави, механізм держави.

Рівень III

1. Визначити критерії «великої та сильної держави».
2. Охарактеризувати закон як регулятор суспільних відносин.

III варіант

Рівень I

1. Автором теорії поділу влади був:

а) І. Кант;	б) Сенека;
в) Ш.-Л. Монтеск'є;	г) Аристотель.
2. Апатрид це:

а) особа без громадянства;	б) особа з подвійним громадянством;
в) іноземець;	г) громадянин держави.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: основні права людини, соціальна держава.

Рівень III

1. Охарактеризувати структурні елементи та основні чинники формування політичної культури.
2. Розкрити сутність влади як суспільного феномену.

IV варіант

Рівень I

1. До органів виконавчої влади належить:

а) парламент;	б) громадські організації;
в) прем'єр-міністр;	г) Верховний Суд.
2. Республіка, при якій глава держави (президент) не може впливати на склад і політику уряду, котрий формується виключно парламентом і підзвітний лише йому, називається:

а) президентською;	б) парламентською;
в) президентсько-парламентською;	г) народно-демократичною.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: суб'єкти політики, правова держава.

Рівень III

1. Розкрити поняття та ознаки громадянського суспільства.
2. Проаналізувати сутність та особливості міжнародної політики.

V варіант

Рівень I

1. Елемент форми держави, що відображає спосіб організації вищої державної влади, називається:

а) форма державного правління;	б) форма політичного устрою;
в) форма державної структури;	г) форма державного режиму.

2. Яка з наукових концепцій порівнює походження держави з походженням людини:

а) органічна;	б) теологічна;
в) патріархальна;	г) теорія насильства.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: загальнонаукові методи, статус особи та громадянина.

Рівень III

1. Охарактеризувати основні ознаки та умови забезпечення державного закону.
2. Визначити передумови виникнення держави.

VI варіант

Рівень I

1. У якій із наукових концепцій рабство визначається як один з етапів формування держави:

а) теорія суспільного договору;	б) історико-матеріалістична;
в) теологічна;	г) теорія насильства.

2. Не охоплюється поняттям «форма держави»:

а) національна федерація;	б) республіка;
в) конфедерація;	г) монархія.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: державні інститути, громадянське суспільство.

Рівень III

1. Охарактеризувати функції держави.
2. Розкрити сутність та структуру політичного режиму.

VII варіант

Рівень I

1. Держава, що складається з декількох суб'єктів, котрі об'єднані для вирішення спільних завдань, називається:

а) проста;	б) федерація;
в) унітарна;	г) конфедерація.

2. Яка з названих наукових концепцій визначає серед причин походження держави Божу волю:

а) психологічна;	б) договірна;
в) теологічна;	г) органічна.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: суверенітет народу, політична культура.

Рівень III

1. Висвітлити наукові підходи до визначення сутності політики.
2. Охарактеризувати парламент як інститут державної влади.

VIII варіант

Рівень I

1. За формою державного правління Україна є:

а) президентська республіка;	б) парламентська республіка;
в) парламентсько-президентська республіка;	г) президентсько-парламентська республіка.

2. Якою із названих концепцій приватна власність визначається як одна із підстав формування держави:

а) історико-матеріалістична;	б) психологічна;
в) теологічна;	г) органічна.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: диктатура, представницька демократія.

Рівень III

1. Охарактеризувати специфіку політичного визначення поняття «держава».
2. Проаналізувати характерні риси республіканської форми правління.

IX варіант

Рівень I

1. Соціальна держава це:

а) держава, у якій приватна власність замінена загальнонародною;	б) держава, вищі органи влади якої формуються шляхом загальнонародних виборів;
в) держава, у якій існує ефективна система соціального забезпечення, підтримуються малозабезпечені прошарки населення;	г) держава, у якій кожен громадянин зобов'язаний працювати на користь суспільства.

2. Теорія поділу влади передбачає:

а) незалежне функціонування законодавчої, виконавчої та судової влади;	б) відділення церкви від держави;
в) наявність законодавчої, виконавчої, судової гілок влади, що взаємо контролюють та	г) поділ повноважень між центральними та місцевими органами влади.

стримують одна одну;

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: державний устрій, анархізм.

Рівень III

1. Розкрити сутність державної та політичної влади.
2. Висвітлити історію становлення концепції громадянського суспільства.

X варіант

Рівень I

1. Яке із перерахованих прав можна віднести до першого покоління прав людини:

а) право на освіту;	б) право на життя;
в) право на працю;	г) право на мир.

2. У якій із зазначених теорій суспільне узгодження конфліктів є основою виникнення держави:

а) договірна;	б) теологічна;
в) психологічна;	г) патріархальна.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: форма державного правління, етатизм.

Рівень III

1. Визначити основні категорії та функції політичної теорії держави.
2. Охарактеризувати державу як основний елемент політичної системи.

XI варіант

Рівень I

1. Збройна боротьба між державами (їх коаліціями) або соціально-етнічними та іншими спільнотами називається:

а) революція;	б) переворот;
в) війна;	г) диктатура.

2. Комплекс заходів, що охоплює напрями економічної, національної, демографічної, соціально-інтеграційної, соціально-культурної і т. п. діяльності держави, її структур та інститутів, зорієнтованих на погодження інтересів різних верств населення, називається:

а) внутрішня політика;	б) дипломатія;
в) зовнішня політика;	г) національна політика.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: міжнародні організації, суверенітет народу.

Рівень III

1. Розкрити поняття «механізм держави».
2. Висвітлити проблеми держави та державобудівництва в поглядах учасників Кирило-Мефодіївського товариства.

XII варіант

Рівень I

1. Формально зафіксований постійний правовий зв'язок особи з державою, який знаходить свій вияв у їх взаємних правах і обов'язках, називається:

а) патріотизм;	б) громадянство;
в) членство;	г) дисиденство.

2. Вигнання, заслання, висилка, примусове переселення особи, групи осіб чи народу, що визначаються «соціально й політично небезпечними» за межі держави або певного регіону називається:

а) переселенням;	б) міграцією;
в) еміграцією;	г) депортацією.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: конституція, влада.

Рівень III

1. Охарактеризувати ліберальну концепцію держави.

2. Розкрити форми участі громадян у державно-політичному житті суспільства.

XIII варіант

Рівень I

1. У якій з названих наукових концепцій воля лідера є однією з причин формування держави:

а) договірна;	б) психологічна;
в) теологічна;	г) патріархальна.

2. Правовий статус особи це:

а) система прав, свобод і обов'язків;	б) правоздатність, дієздатність;
в) система суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, юридичної відповідальності, юридичних повноважень, право свідомості;	г) сукупність суб'єктивного і об'єктивного права.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: громадянське суспільство, расизм.

Рівень III

1. Проаналізувати цілі та засоби міжнародної політики.

2. Розкрити сутність та ознаки держави.

XIV варіант

Рівень I

1. Під можливістю громадянина активно брати участь в управлінні державою, в суспільному житті, впливати на діяльність державних органів, політичних організацій розуміють:

а) громадянські права;	б) соціальні права;

в) політичні права; г) культурні права.

2. Базовий інститут політичної системи і політичної організації суспільства, який створюється для налагодження життєдіяльності суспільства в цілому і здійснення політичної влади домінуючою частиною населення у соціально-неоднорідному суспільстві з метою забезпечення його цілісності і безпеки, задоволення загальносоціальних потреб, називається:

а) партія; б) громадська організація;
в) парламент; г) держава.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: конфедерація, авторитаризм.

Рівень III

1. Охарактеризувати співвідношення закону, політики і права в державобудівництві.
2. Висвітлити причини утворення національних держав.

XV варіант

Рівень I

1. Ніким необмежена влада особи, класу та інших соціальних груп в державі, регіоні, що спирається на силу, а також відповідний політичний режим, називається:

а) диктатура; б) тоталітаризм;
в) деспотизм; г) тиранія.

2. Засіб здійснення зовнішньої політики держави, що являє собою сукупність мирних заходів, пов'язаних із здійсненням міжнародних відносин, називається:

а) етатизм; б) дипломатія;
в) експансія; г) демагогія.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: ресурси влади, права людини.

Рівень III

1. Проаналізувати роль політичних партій у політичній системі суспільства, державі.
2. Дати оцінку формам правління та їх співвідношенню з політичними режимами.

XVI варіант

Рівень I

1. Виступ проти існуючого державного (політичного) ладу чи загальноприйнятих норм певної країни, протистояння офіційній ідеології й політиці називається:

а) опортунізм; б) політична дискусія;
в) дисиденство; г) плюралізм.

2. Необхідність і виправдання активного втручання держави в економічне, політичне і духовне життя суспільства, виходячи із ідентифікації держави як

всезагальної цінності, вищого результату й мети соціального розвитку, називається:

а) етатизм;	б) диктатура;
в) авторитаризм;	г) тоталітаризм.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: державна влада, політична партія.

Рівень III

1. Проаналізувати сучасні концепції держави.
2. Розкрити сутність політичних і державних режимів.

XVII варіант

Рівень I

1. Загальна декларація прав людини була прийнята:

а) 1946 р.;	б) 1947 р.;
в) 1948 р.;	г) 1949 р.
2. Нормативно-правовий акт, що приймається з ключових питань суспільного, державного життя і має вищу юридичну силу, називається:

а) закон;	б) постанова;
в) універсал;	г) розпорядження.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: демократія, політичний лад (устрій).

Рівень III

1. Розкрити ознаки та характерні риси державного органу.
2. Дати оцінку монархії як формі державного правління.

XVIII варіант

Рівень I

1. Правовий режим у державі, що виявляється у вимозі суворого і неухильного дотримання і обов'язкового виконання, а також точного застосування усіма суб'єктами права законів і заснованих на них підзаконних актів, називається:

а) легальність;	б) законність;
в) легітимність;	г) демократія.
2. Військові формування, що являють собою основний структурний елемент воєнної могутності держави; одне з найважливіших знарядь політичної влади, що створюється й утримується державою чи державними утвореннями для забезпечення політичних та інших цілей, називається:

а) народне ополчення;	б) військові організації;
в) збройні сили;	г) органи безпеки.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: депутат, політика.

Рівень III

1. Розкрити соціальну сутність права.
2. Висвітлити історію міжнародної політики.

XIX варіант

Рівень I

1. Загальний курс держави в міжнародних справах, який регулює взаємовідносини з іншими державами та інституціями у відповідності з потребами, принципами і цілями її внутрішньої політики, називається:

а) міжнародна політика;	б) національна політика;
в) міждержавна політика;	г) зовнішня політика.

2. Політична течія, спрямована проти здійснення державою, регіонами активної політики на міжнародній арені, поза власними межами, називається:

а) сепаратизм;	б) ізоляціоналізм;
в) блокада;	г) націоналізм.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: політичний лідер, громадські організації та рухи.

Рівень III

1. Охарактеризувати парламент як інституцію державної влади.
2. З'ясувати основні засади політичної культури демократичного суспільства.

XX варіант

Рівень I

1. Велика держава, утворена шляхом включення до свого складу території інших держав, колоніальних володінь, називається:

а) федерація;	б) конфедерація;
в) унітарна держава;	г) імперія.

2. Панування більш розвинених країн (митрополій) над залежними від них і розташованими, як правило, поза їх межами країнами, територіями та їх населенням називається:

а) шовінізм;	б) колоніалізм;
в) деспотизм;	г) націократія.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: соціально-політична доктрина, бюрократія.

Рівень III

1. Охарактеризувати авторитарний режим та його різновиди.
2. Дати оцінку ролі держави і права в організації суспільства і здійсненні політичної влади.

XXI варіант

Рівень I

1. Форма слабоцентралізованого державного устрою, за якою сфера компетенції центральних органів дуже обмежена, називається:

а) федерація;	б) конфедерація;
в) конфесія;	г) блок.

2. Загальна назва злочинів, що полягають у використанні державними посадовими особами, політичними і державними діячами своїх службових

прав з метою особистого збагачення на збиток державі і суспільству, називається:

а) корупція;	б) бюрократія;
в) мафія;	г) криміналітет.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: державна символіка, апарат держави.

Рівень III

1. Розкрити еволюцію становлення державних законів.
2. Проаналізувати формування уряду при президентській та парламентській формах державного правління.

XXII варіант

Рівень I

1. Комплекс двосторонніх та багатосторонніх політичних, економічних, військових, культурних, науково-технічних відносин між державами називається:

а) міжнародна безпека;	б) міжнародні відносини;
в) зовнішня політика;	г) міжнародна політика.

2. Політико-правовий інститут, в межах якого здійснюється управління місцевими справами в низових адміністративно-територіальних одиницях через самоорганізацію місцевих жителів, за згодою і при підтримці держави, називається:

а) автономія;	б) місцеве самоврядування;
в) регіоналізм;	г) федералізм.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: форма держави, дуалістична монархія.

Рівень III

1. Проаналізувати теорії походження держави.
2. Охарактеризувати суверенітет як юридичну та політичну умови існування держави.

XXIII варіант

Рівень I

1. Особливий міжнародно-правовий статус держави, яка не бере участі у війні, зберігає мирні відносини з воюючими сторонами і не подає жодній з них воєнної допомоги, а також відмова держави від участі у військових блоках і союзах називається:

а) позаблоковість;	б) нейтралітет;
в) суверенітет;	г) ізоляція.

2. Найвищий виборний законодавчий орган, що здійснює представництво основи соціально та політично активних груп населення, називається:

а) парламент;	б) віче;
в) з'їзд;	г) кабінет-міністрів.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: республіка, тоталітарний режим.

Рівень III

1. Охарактеризувати підходи до типології держав.
2. Розкрити сутність та засади життєдіяльності імперії.

XXIV варіант**Рівень I**

1. Любов до батьківщини, почуття відповідальності за її долю, готовність і здатність служити її інтересам та сприянню її успіхам у сферах внутрішнього життя та міжнародній арені називається:

а) націоналізм;	б) патріотизм;
в) шовінізм;	г) героїзм.

2. Один із аспектів поняття громадянства, що означає належність до певної держави, називається:

а) підпорядкованість;	б) залежність;
в) прописка;	г) підданство.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: природні права, службова особа.

Рівень III

1. Дати оцінку місцю політичних відносин у системі суспільних відносин.
2. Охарактеризувати державу як суб'єкт міжнародних відносин.

XXV варіант**Рівень I**

1. Тип держави, основними ознаками якої є зв'язаність правом, верховенство закону, поділ влади, правовий захист особи, юридична рівність громадянина і держави, називається:

а) соціальна держава;	б) правова держава;
в) національна держава;	г) демократична держава.

2. У ряді сучасних держав глава уряду, котрий, як правило, призначається головою держави, називається:

а) прем'єр-міністр;	б) спікер;
в) президент;	г) міністр.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: посадові особи, державні установи.

Рівень III

1. Дати оцінку сучасним теоріям політичних систем.
2. Проаналізувати поняття громадянина як людини і члена громадянського суспільства.

XXVI варіант**Рівень I**

1. Сукупність характерних для певного типу держави політичних відносин,

засобів і методів реалізації влади, наявність стосунків між державною владою і суспільством, домінуючих форм ідеології, стану політичної культури називається:

а) форма держави;	б) форма правління;
в) політичний устрій;	г) політичний режим.

2. Форма правління, за якої вища влада в державі належить обраним на визначений термін представницьким органам влади, за якої відсутнім є інститут правлячої династії, називається:

а) монархія;	б) республіка;
в) деспотія;	г) диктатура.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: політичні права, верховенство закону.

Рівень III

1. Розкрити політико-юридичні аспекти здобуття та втрати громадянства.
2. Дати оцінку підходам до трактування походження та сутності держави в період Нового часу.

XXVII варіант

Рівень I

1. Тип організації державного і громадського життя, заснованого на пріоритеті соціальних цінностей, насамперед права людини на «гідне життя», називається:

а) соціальна держава;	б) правова держава;
в) соціалістична держава;	г) демократична держава.

2. Одна із трьох гілок державної влади, необхідна умова реалізації принципу поділу влади, покликана запобігати можливості змови чи протистояння інших гілок влади, створювати перепони на шляху виникнення диктатури, називається:

а) законодавча влада;	б) виконавча влада;
в) судова влада;	г) партійна влада.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: органи місцевого самоврядування, парламентська республіка.

Рівень III

1. Розкрити сутність християнської теорії держави.
2. Охарактеризувати дисиденство як форму громадянського опору.

XXVIII варіант

Рівень I

1. Держава, я якій жодна з її частин не має статусу державного утворення, називається:

а) федерація;	б) конфедерація;
в) імперія;	г) унітарна держава.

2. Спосіб організації вищих державних органів влади і правління

називається:

а) форма держави;	б) устрій держави;
в) політичний режим;	г) форма правління.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: конституційна монархія, тоталітарний режим.

Рівень III

1. Висвітлити сутність дипломатії та форми її здійснення.
2. Дати оцінку трактуванню держави у політичній думці Київської Русі.

XXIX варіант

Рівень I

1. Службовці державних органів, підприємств, установ, організацій різних форм власності, які постійно або тимчасово виконують організаційно-розпорядчі та інші аналогічні функції, пов'язані з владним впливом на підлеглих, називаються:

а) державний апарат;	б) орган держави;
в) посадова особа;	г) державний службовець.

2. Сукупність усіх громадян, їх вільних об'єднань та асоціацій, пов'язаних спільними відносинами, що характеризуються високим рівнем суспільної свідомості, політичної культури, які перебувають за межами регулювання держави, але охороняються та гарантуються нею, називається:

а) громадянське суспільство;	б) соціалістичне суспільство;
в) правове суспільство;	г) соціальна держава.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: роздержавлення суспільства, громадянство.

Рівень III

1. Проаналізувати сутність та основні концепції зовнішньої політики.
2. Розкрити поняття форми держави та її структурних частин.

XXX варіант

Рівень I

1. Форма наукового знання, яке дає цілісне уявлення про закономірності та суттєві зв'язки дійсності; система основних ідей, законів, понять в тій чи іншій галузі знань називається:

а) аксіома;	б) теорія;
в) теорема;	г) концепція.

2. Основні напрямки діяльності держави, в яких відображаються й конкретизуються завдання і мета держави, проявляється її сутність та зміст, а також соціальне призначення в

соціально-неоднорідному суспільстві називається:

а) функції держави;	б) принципи державобудівництва;
в) внутрішня та зовнішня політика держави;	г) види державної діяльності.

Рівень II

1. Дати визначення поняттям: історичний тип держави, державний режим.

Рівень III

1. Висвітлити концепції держави в працях науковців та політиків початку ХХ ст. (М.Грушевський, В. Винниченко, Д. Донцов).
2. Розкрити зміст поняття «права людини та громадянина».

Норми оцінювання завдань:

1 питання	6 балів
2 питання	7 балів
3 питання	7 балів
	Всього: 20 балів

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ

- Об'єкт та предмет курсу «Політична теорія держави».
- Категорії та функції «Політичної теорії держави».
- Наукові підходи до визначення сутності політики.
- Місце політичних відносин у системі суспільних відносин.
- Політична система суспільства.
- Держава – ключовий елемент політичної системи.
- Влада як суспільний феномен.
- Формування влади в суспільстві.
- Основні концепції основоположників сучасної теорії політичних систем.
- Первісне суспільство: економічна основа організації соціальної влади.
- Державна та політична влада.
- Принцип поділу влади.
- Політичні партії та їх роль у політичній системі суспільства, державі.
- Політична влада в Україні.
- Специфіка політологічного визначення поняття держави.
- Сутність та ознаки держави.
- Теорії походження держави.
- Держава у поглядах мислителів Стародавнього світу (Конфуцій, Аристотель, Цицерон).
- Особливості підходів до трактування походження та сутності держави в період Нового часу (Т. Гобс, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.Ж. Руссо).
- Християнські теорії сутності держави (Августин Блажений, Фома Аквінський).
- Ліберальна концепція держави.
- Німецька філософська школа XIX ст. про сутність та походження держави.
- Сучасні концепції держави (теорія правової держави, теорія держави «загального благоденства», фашистські ідеї державності, теорія національної держави).
- Функції держави.
- Трактування держави в політичній думці Княжої Доби.
- Сутність держави в працях мислителів XVI–XVIII ст. (С. Оріховський-Роксолан, Хр. Філалет, І. Вишенський, Й. Верещинський, Ф. Прокопович, Я. Козельський).
- Питання держави та державності в концепціях громадівського соціалізму (М. Драгоманов, С. Подолинський).
- Концепція держави в працях науковців та політиків початку XX ст. (М. Грушевський, В. Винниченко, Д. Донцов).
- Проблеми держави та державобудівництва в поглядах учасників Кирило-Мефодіївського товариства.
- І. Франко – про походження та сутність держави.
- Держава та державність у поглядах Ю. Бачинського.

Передумови виникнення держави.
 Причини утворення національних держав.
 Типи держав.
 Роль держави і права в організації суспільства і здійсненні політичної влади.
 Закон – як регулятор суспільних відносин.
 Еволюція становлення державних законів.
 Співвідношення закону, політики і права в державобудівництві.
 Ознаки та забезпечення державного закону.
 Соціальна сутність права.
 «Природне» та «позитивне» право в політологічній думці Нового часу.
 Конституція: основний закон держави.
 Поняття форми держави та її структурні частини.
 Монархія – як форма державного правління.
 Характерні риси республіканської форми правління.
 Сутність та структура політичного режиму.
 Політичні й державні режими.
 Тоталітаризм, деспотизм, диктатура.
 Авторитарний режим та його різновиди.
 Форми правління та їх співвідношення з політичними режимами.
 Політичний режим в Україні.
 Поняття та ознаки громадянського суспільства.
 Поняття «механізм держави».
 Ознаки, характерні риси державного органу.
 Парламент як інституція державної влади.
 Формування уряду при президентській та парламентській формах державного правління.
 Державні органи влади в Україні.
 Становлення концепції громадянського суспільства.
 Ідея правової держави в історії політико-правової думки.
 Поняття та ознаки правової та соціальної держав.
 Територія держави та державний кордон.
 Суверенітет – юридична та політична умова існування держави.
 Державна незалежність та суверена залежність.
 Державна символіка.
 Унітарна держава.
 Принцип федералізму. Федеративна держава.
 Конфедерація – як міждержавний союз.
 Критерії «великої та сильної держави».
 Сутність та засади життєдіяльності імперії.
 Український федералізм – історія і сучасність.
 Історія міжнародної політики.
 Сутність та особливості міжнародної політики.
 Сутність та основні концепції зовнішньої політики.
 Співвідношення зовнішньої та внутрішньої політики.

Держава як суб'єкт міжнародних відносин.
«Цивілізаційний» підхід до міжнародної політики.
Дипломатія – форми її здійснення.
Політика балансу сил і державний суверенітет.
Цілі та засоби міжнародної політики.
Україна в системі міжнародних політичних відносин.
Іде громадянства: історія і сучасність.
Політико-юридичні аспекти здобуття та втрати громадянства.
Права людини та громадянина.
Структурні елементи і основні чинники формування політичної культури.
Громадянин як людина і член громадянського суспільства.
Політична культура демократичного суспільства.
Форми участі громадян у державно-політичному житті суспільства.
Патріотизм – як складова культури громадянства.
Дисиденство – форма громадянського опору.
Політична культура сучасного українського суспільства.

РОЗДІЛ V. КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З КУРСУ «ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ»

Поточне оцінювання здійснюється за «Положенням про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (зі змінами та доповненнями)» (протокол № 1 від 30.01.2020 р.).

При оцінюванні рівня знань здобувача вищої освіти аналізують підлягають:

- **характеристики відповіді:** цілісність, повнота, логічність, обґрунтованість, правильність;

- **якість знань** (ступінь засвоєння фактичного матеріалу): осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність;

- **ступінь сформованості вміння поєднувати теорію і практику** під час розгляду ситуацій, практичних задач, в процесі політичної комунікації і соціалізації;

- **рівень володіння розумовими операціями:** вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки з проблем, що розглядаються;

- **досвід творчої діяльності:** вміння виявляти проблеми, розв'язувати їх, формувати гіпотези;

- **самостійна робота:** робота з навчально-методичною, науковою, допоміжною вітчизняною та зарубіжною літературою з питань, що розглядаються, вміння добувати інформацію з різноманітних джерел (нормативні, програмові; нормативні, преса), робота з комп'ютерною технікою, системою Internet.

Дані критерії є підставою для оцінювання рівня знань, умінь і навичок здобувачів вищої освіти за стобальною шкалою з переведенням підсумкової оцінки в національну шкалу і шкалу ECTS

**Таблиця відповідності шкал оцінювання навчальних досягнень
здобувачів вищої освіти**

Рейтингова оцінка з кредитного модуля (навчальної дисципліни)	Підсумкова оцінка за шкалою ЄКТС	Рекомендовані системою ЄКТС статистичні значення (у %)	Підсумкова оцінка за національною шкалою	
			екзаменаційна	залікова
90-100 і більше	A (відмінно)	10	відмінно	зараховано
82-89	B (дуже добре)	25	добре	
75-81	C (добре)	30	задовільно	
67-74	D (задовільно)	25		
60-66	E (достатньо)	10		
35-59	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)			

34 і менше	F (незадовільно з обов'язковим проведенням додаткової роботи щодо вивчення навчального матеріалу кредитного модуля)		незадовільно	не зараховано
------------	---	--	--------------	---------------

Оцінювання навчальної роботи студентів здійснюється за 100-бальною шкалою:

Поточний контроль (20 балів)		ІНДЗ	Самостійна робота	Модульний контроль	Іспит	Сума
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	10	10	20	40	100
8	12					

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Авторитарний режим – це режим, який характеризується значним зосередженням влади в руках однієї особи або обмеженої групи осіб, звуженням політичних прав та свобод громадян та їх об'єднань, суворою регламентацією їхньої активності, різким скороченням повноважень демократичних інституцій.

Види держаних органів: первинні та вторинні; виборні, призначувані, успадковані; постійні та тимчасові; центральні та місцеві; колегіальні й єдиноначальні; законодавчі, виконавчі, судові, контрольно-наглядові, глава держави.

Внутрішні функції держави: соціальна, економічна, підтримка законності та правопорядку, встановлення правових норм, законодавча функція, культурно-виховна, наукова функція, функція узгодження інтересів різних соціальних груп і індивідів, розв'язання соціальних конфліктів, фіскальна функція та ін.

Громадянське суспільство – це сукупність усіх громадян, їх вільних об'єднань та асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, що характеризуються високим рівнем суспільної свідомості, політичної культури, які перебувають за межами регулювання держави, але охороняються та гарантуються нею.

Демократичний режим – це режим, який характеризується децентралізацією, розосередженням влади між громадянами держави з метою надання і можливості рівномірного впливу на функціонування владних органів; це форма організації суспільно-політичного життя, заснованого на принципах рівноправності його членів, періодичної виборності органів державного управління та прийняття рішень у відповідності з волею більшості.

Демократія – це така форма організації та функціонування політичної системи, при якій існують рівні можливості для здійснення прав і свобод кожного члена суспільства; її зміст становлять права та свободи людини, рівність, справедливість.

Держава – це організація політичної влади домінуючої частини населення у соціально-неоднорідному суспільстві, яка забезпечує цілісність і безпеку суспільства, здійснює управління загальносуспільними справами; це політико-територіальна суверенна організація публічної влади більшості населення або частини суспільства, що має спеціальний апарат управління та примусу, здатна за допомогою права робити свої веління загальнообов'язковими, здійснює керівництво й управління загальносуспільними справами і виступає як суб'єкт міжнародних відносин.

Державний апарат – це частина механізму держави, яка являє собою сукупність державних органів, наділених владними повноваженнями для

реалізації державної влади.

Державний режим – це сукупність характерних для певного типу держави політичних відносин, засобів і методів реалізації влади, наявних стосунків між державною владою та суспільством, панівних форм ідеології, соціальних і класових взаємовідносин, стану політичної культури суспільства.

Державний устрій – це поділ країни на певні складові та розподіл влади між нею та цими складовими. Історично склалися три форми державного устрою: унітарна держава, федерація, конфедерація.

Державні підприємства – вид державних організацій, які безпосередньо реалізують функції та завдання держави у сфері матеріального виробництва.

Державні установи – вид державних організацій, на які покладено завдання з реалізації функцій держави у сфері матеріального виробництва.

Договірна теорія пояснює походження держави суспільним договором, результатом розумної волі народу, на основі якого відбулося добровільне об'єднання людей для кращого забезпечення свободи та взаємних інтересів. Основою цієї теорії є положення про те, що державі передував природний стан.

Елементи структури політичної системи: суб'єкти політики, політичні норми, політичні відносини, політичні функції, політичний процес, політичний режим, політична свідомість, політична культура та ін.

Загальнонаукові методи – це найбільш загальні підходи до досліджень, загальні принципи пізнання, які використовуються всіма науками.

Зовнішні функції держави: миротворча, інноваційна функція (використання інтелектуальних досягнень, технологій інших держав), функція оборони та національної безпеки, розвиток відносин співробітництва з іншими країнами та ін.

Історичний тип держав – це сукупність найсуттєвіших ознак, притаманних державам, що існували на певних етапах розвитку людства (рабовласницька, феодалська та ін.).

Класифікація основних прав людини: фізичні, життєві права (право на життя, фізичну недоторканність); персональні права (право на ім'я, честь, гідність); культурні, гуманітарні права (право на освіту, авторство); економічні права (право на власність, здобуття професії); політичні права (право на громадянство, участь у формуванні органів влади).

Конфедерація – це союз суверенних держав, який створюється для досягнення конкретної спільної мети.

Матеріалістична (класова) теорія виходить з того, що держава

виникла, насамперед, з економічних причин: поділ праці, поява приватної власності, подальший розпад суспільства на класи з протилежними економічними інтересами. Як об'єктивний результат цих процесів виникає держава, яка спеціальними засобами примусу й управління стримує протистояння цих класів, забезпечуючи, переважно, інтереси економічно панівного класу. Держава змінила родоплемінну організацію, а право – звичаї.

Механізм держави – це система усіх державних організацій, які здійснюють її завдання та реалізують функції.

Ознаки громадянського суспільства: наявність демократичної правової державності; самоврядування індивідів, добровільних організацій й асоціацій громадян; плюралізм ідеологій, багатопартійність; взаємна відповідальність держави та громадян за виконання демократично прийнятих законів; доступ усіх громадян до участі в державних і суспільних справах; розвинена громадянська політична культура та свідомість; багатоманіття соціальних ініціатив та ін.

Ознаки демократичної системи правління: можливість зміни керівництва держави без застосування сили; легітимність опозиції, яка діє на підставі закону; вільна преса, відсутність цензури; можливість критики органів державної влади та місцевого самоврядування; високий рівень участі громадян у політичному процесі; гарантовані права та свободи людини; регулярні, чесні, конкурентні вибори, по-справжньому конкурентна боротьба за владу та ін.;

Ознаки держави: суверенітет, територія, апарат публічної влади, правова система, символіка, монопольне право на формування державного бюджету, державна мова, фінансова система, грошова одиниця та ін.

Ознаки правової держави: верховенство права, верховенство закону, забезпечення прав і свобод громадян, взаємозв'язок держави та права, взаємна відповідальність держави і громадянина, введення правової освіти, високий рівень якості правових актів, високий рівень процесу правотворчості, незалежність суду, неухильне виконання законів і підзаконних актів, юридична захищеність особи та ін.

Орган держави – це окремий службовець чи структурно оформлений колектив державних службовців, наділений владними повноваженнями, відповідними матеріально-технічними засобами, утворений на законних підставах для виконання конкретних завдань і функцій держави.

Органічна теорія представляє суспільство і державу як організм, і тому їх сутність можна зрозуміти із будови та функцій цього організму. Засновник теорії Г. Спенсер твердив, що держава утворюється одночасно зі своїми складовими – людьми – й існуватиме доти, доки існує людська спільнота.

Основні права людини – це певні можливості людини, які необхідні

для її існування та розвитку в конкретних історичних умовах; об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для усіх людей.

Основні права людства – це певні можливості людства, які необхідні для його існування, розвитку як єдиного, цілісного суб'єкта світової історії й об'єктивно зумовлені станом соціального та природного середовища.

Основні принципи демократії: принцип більшості; право меншості на опозицію; принцип компромісу та консенсусу; принцип активної участі громадян у політичному житті суспільства та ін.

Основні характеристики демократії: визначення народу єдиним джерелом влади, сувереном у державі; рівноправність громадян; підпорядкованість меншості волі більшості при прийнятті рішень та їх виконанні; виборність законодавчих органів влади; пріоритет прав людини над правами держави; обмеження влади більшості над меншістю; повага більшості до права меншості мати власну точку зору та відстоювати її цивілізованими методами; верховенство закону; розподіл влади та ін.

Основні характеристики прав людини: це певні можливості діяти певним чином або утримуватися від певних вчинків, їх зміст багато у чому залежить від економічного розвитку суспільства, вони мають бути рівними для усіх, вони не повинні відчужуватися, обмежуватися.

Патріархальна теорія виходить із того, що держава утворилася зі сім'ї, стала результатом її розростання.

Політична культура – це знання, досвід суб'єктів політичної системи у політичній сфері діяльності, вибір варіантів поведінки, сприйняття та засвоєння системи політичних цінностей.

Політична партія – зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах.

Політична свідомість – це система ідеологічних і психологічних компонентів щодо діючої чи бажаної політичної системи суспільства.

Політична система – це інтегрована сукупність державних і недержавних соціальних інститутів, які здійснюють владу, управління справами суспільства, регулюють взаємовідносини між громадянами, соціальними групами, націями, державами, що забезпечує стабільність суспільства, певний соціальний порядок.

Політичний процес – сукупна діяльність усіх суб'єктів політичних відносин, що спрямована на формування, зміну чи перетворення, а також функціонування політичної системи суспільства.

Політичні відносини – це вид суспільних відносин, що складаються

між суб'єктами політики з приводу здійснення політичної влади.

Політичні норми – це правила поведінки, що регулюють політичні відносини суб'єктів політики.

Посадові особи – службовці державних органів, підприємств, установ, організацій різних форм власності, які постійно або тимчасово виконують організаційно-розпорядчі та інші аналогічні функції, пов'язані з владним впливом на підлеглих.

Правова держава – це суверенна, політико-територіальна організація публічної влади, яка базується на принципах поваги до особи й недоторканості її прав і свобод, верховенства права, дотримання закону.

Принципи діяльності апарату держави: практичне здійснення народовладдя, суверенність державної влади, додержання законності, розподіл функцій між гілками влади, принцип гуманізму, принцип соціальної справедливості та ін.

Принципи соціальної держави – принцип рівних можливостей, принцип людської гідності, принцип соціальної справедливості, принцип солідаризму, принцип соціальних зобов'язань, принцип субсидіарності, принцип відносної незалежності суспільних відносин.

Психологічна теорія визначає державу і суспільство як суму психічних взаємодій людей та їх різноманітних об'єднань; вона утверджує психологічну потребу людини жити в рамках організованої спільноти, у почутті необхідності колективної взаємодії; намагається пояснити виникнення державно-правових явищ особливими психологічними переживаннями та потребами людей, таких як: потреба керувати в одних і потреба коритися в інших, усвідомлення необхідності послуху, покори певним особам у суспільстві, потреба виконувати їхні накази.

Расова теорія бере свій початок у рабовласницьку епоху, коли з метою виправдання існуючого ладу розвивалися ідеї природного поділу населення на дві породи людей – рабовласників і рабів. Найбільше розповсюдження одержала наприкінці XIX – у першій половині XX ст.; вона лягла в основу фашистської політики та ідеології. Її зміст складала тези про фізичну і психологічну неповноцінність людських рас, про вирішальний вплив расових відмінностей на історію, культуру, про поділ людей на вищу та нижчу раси, де перша є будівничим цивілізації, покликана панувати у суспільстві та державі, а друга – повинна лише сліпо, безвідмовно коритися.

Соціальна держава – це держава, яка прагне до забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті а управлінні виробництвом, а в ідеалі – приблизно однакових життєвих шансів, можливостей самореалізації особистості; вона є втіленням людського виміру політики.

Соціально-змістовні ознаки правової держави: закріплення в

конституції та законах основних прав людини; панування в суспільному та державному житті законів, які виражають волю більшості або усього населення країни, втілюють основні права людини, загальнолюдські цінності та ідеали; врегулювання відносин між особою та державою на основі принципу «дозволено робити все, що прямо не заборонено законом»; взаємна відповідальність особи та держави; високий рівень культури громадян.

Спеціальні методи – це засоби пізнання, які розробляються в межах окремих наук, а потім використовуються для вивчення державно-політичних явищ.

Суб'єкти політики – це носії політичної влади, які об'єднані в асоціативні спільноти, об'єднання громадян.

Теологічна (божественна) теорія походження держави виникла у державах Стародавнього Сходу, де жерці обґрунтовували ідею божественної природи держави, влади; уся влада походить від Бога.

Теорія – це форма наукового знання, яке дає цілісне уявлення про закономірності та суттєві зв'язки дійсності; це система основних ідей, законів, понять в тій чи іншій галузі знань.

Теорія насильства пояснює виникнення держави насильством, завоюванням. Виникнення приватної власності, класів, держави, на думку представників цієї теорії, були результатом внутрішнього і зовнішнього насильства, тобто шляхом прямої політичної дії.

Типи держав: правильні та неправильні (Аристотель), ідеальні та емпіричні (Г.Слінек), демократія та автократія (Г. Кельзен), династичні та демократичні (Р.Макайвер), антидемократичні та демократичні (Р. Дарендорф) та ін.

Тоталітарний режим – це режим, який характеризується повним контролем держави над усіма сферами людського життя, фактичною ліквідацією прав і свобод громадян, репресіями щодо опозиції й інакодумців.

Унітарна держава – це держава, окремі складові якої не мають суверенітету, усіх ознак державності.

Федерація – це союзна держава, яка складається із державних утворень, які мають юридичну й, відповідно, політичну самостійність.

Форма держави – це поняття, яке характеризує державу з точки зору існуючих у ній форм правління, форми устрою та форми державного режиму.

Форма державного правління – це спосіб організації та здійснення державної влади; основними формами правління є монархія та республіка.

Формальні (процедурні) ознаки правової держави: юридична захищеність особи, високе становище судових органів, чіткий розподіл повноважень між її органами, неухильне, повсюдне виконання законів і підзаконних актів усіма учасниками суспільного життя.

Функції держави – це основні напрямки її діяльності, в яких відображаються й конкретизуються завдання і мета держави, проявляється її і сутність та зміст, а також соціальне призначення в соціально неоднорідному суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Основна

1. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія : навч. посібник. 8-ме вид., перероб. і доп. Київ : Вид-во «Центр учбової літератури», 2012.
2. Гетьманчук М. П., Гришук В. К., Турчин Я.Б. Політологія : навчальний посібник. Київ : Знання, 2010.
3. Дзюбка І. С., Левківський К. М., Андрущенко В. П. та ін. Політологія : підручник / за заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Вища школа, 2001.
4. Загальна політологічна теорія держави / за ред. В.В. Копейчикова. К., 2000.
5. Загальна теорія держави і права / за ред. В.В. Копейчикова. К. : «Юрінком Інтер», 1998.
6. Загальна теорія держави і права : [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009.
7. Історія держави і права України : підручник / за ред. В.Д. Гончаренка. Вид. друге, перероб. і доп. Х. : Право, 2019.
8. Історія політичної думки України : підручник / за заг. ред. Н. М. Хоми ; [І. Вдовичин, І. Вільчинська, Є. Перегуда та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2017.
9. Історія розвитку політичної думки. Курс лекцій : навч. посібник / В.В. Мадіссон, Л.І. Ларченко, В.П. Степіко, Л.Я. Діденко. К. : Либідь, 1996.
10. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права : підручник. Львів : «Новий Світ – 2000», 2003.
11. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави та права : підручник. Київ : Кондор, 2005.
12. Кирилюк Ф. М. Історія політології : підручник для вищих навчальних закладів. К. : Знання України, 2002.
13. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Х. : Право, 2008.
14. Конституційне право України : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Ю.М. Тодика, В.С. Журавського. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002.
15. Кухта Б.Л. З історії української політичної думки : [навч. посібник]. К. : Генеза, 1994.
16. Кухта Б., Красівський О., Ліпенцев А. Політологія (Історія і теорія політичної науки) : курс лекцій. Львів : Кальварія, 2004.
17. Лісовська Ю.П., Лісовський П.М., Подоляка С.А. Правова держава: історія, теорія, методологія: навч. посіб. К. : Видавничий дім «Кондор», 2018.

18. Майданник О.О. Конституційне право України : навч. посіб. К. : Алерта, 2011.
19. Основи держави і права / під ред. А. М. Колодій і А. Ю. Олійника. К., 1997.
20. Основи політичної науки : курс лекцій / за ред. Б. Кухти. Політична свідомість і культура. Львів, 1998.
21. Петришина О.В. Теорія держави і права : підручник. Х. : Право, 2014.
22. Політологічний енциклопедичний словник / урядник В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004.
23. Політологія : енциклопедичний словник / [В.М. Денисенко, Л.Я. Угрин, Н.М. Хома] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В.П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014.
24. Політологія: навчально-методичний комплекс : підручник. Вид 2-ге, перероб. і доп. К. : Центр навчальної літератури, 2005.
25. Політологія : навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів : ПП «Арал», 2018. 540 с.
26. Політологія : підручник / І.С. Дзюбко, К.М. Левківський, В.П. Андрущенко та ін. ; за заг. ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Вища школа, 2001.
27. Політологія : підручник для студ. вищ. навч. закладів / за ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. К., 2000.
28. Політологія у запитаннях і відповідях : навч. посібник / І.Г. Оніщенко, Д.Т. Дзюбко, І.І. Дуднікова та ін. ; за заг. ред. К.М. Левківського. К. : Вища школа, 2003.
29. Потульницький В.А. Історія української політології. К., 1992.
30. Правознавство : підручник / відп. ред. О.В. Дзера. 12-е вид., перероб. і доп. К. : Юрінком Інтер, 2019.
31. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Вид. 10-е, доп. Львів : Край, 2008.
32. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. 2-ге вид. К. : Тандем, 1996.
33. Світова класична думка про державу і право: навч. посібник / Є.Ф. Безродний, Г.К. Ковальчук, О.С. Масний. К. : «Юрінком Інтер», 1999.
34. Світова класична думка про державу і право / Є.Ф. Безродний, В.С. Ковальський. К. : Юрінком Інтер, 2019.
35. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки / пер. з англ. К. : Основи, 1997.
36. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К. : «Юрінком Інтер», 2006.
37. Теорія держави і права: [нав. посіб.] / Бостан С.К., Гусарев С.Д., Пархоменко Л.М., та ін. К. : Видавничий центр «Академія», 2013.
38. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришина. Х. : Право, 2015.

39. Теорія міжнародного права : навчально-методичний посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О.В. Бігняка. Херсон : Видавництво «Гельветика», 2020.

40. Хома Н.М. Моделі соціальної держави: світовий та український досвід : монографія. К. : Юридична Думка, 2012.

41. Цюрупа М.В, Ясинська В.С. Основи сучасної політології : підручник для студентів ВУЗів. Київ : Кондор, 2009.

42. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія : підручник К. : Центр учбової літератури, 2010.

43. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень. К. : «Юрінком Інтер», 1999.

Допоміжна

44. Авер'янов В. Б. Органи виконавчої влади в Україні. К. : «Юрінком Інтер», 1997.

45. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблеми організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. К. : ТОВ «Атлант ЮмСі», 2005.

46. Арато Е., Коген Дж. Відродження, занепад та реконструкція концепції громадянського суспільства. *Політична думка*. 1996. № 1.

47. Арістотель. Політика / пер. з давньогрецької О. Кислюка, К. 2000.

48. Арон Р. Мир і війна між націями. К. : МП «Юніверс», 2000.

49. Бандурка О., Пушкін О., Зайцев Л. Право і держава – теоретичний аспект. *Право України*. 1995. № 11.

50. Бегей І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. К. : Основні цінності, 2001.

51. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство / пер. з англ. А.Іщенко. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006.

52. Бистрик Г. Механізм держави в системі сучасних теоретико-правових досліджень. *Юридична Україна*. 2013. № 10. С. 8-15. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_10_4.

53. Гегель Г. Основи філософії права, або природне право і державознавство / пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. К. : Юніверс, 2000.

54. Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн. Чернівці : Рута, 2001.

55. Гоббс Т. Левіафан, або суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. К. : Дух і Літера, 2000.

56. Горенко О. Державотворчий прагматизм у відкритому суспільстві. *Політичний менеджмент*. 2003. № 1.

57. Горелов М. Історичні спроби моделювання української державності в ХХ сторіччі. *Політична думка*. 1994. №4.

58. Дергачов О. Міжнародне становище України. *Політична думка*. 2000. № 2.

59. Джига Т. Сучасні тенденції становлення політичної культури

українського суспільства. *Політичний менеджмент*. 2018. №1.

60. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави / Маркс К., Енгельс Ф. Твори. Т. 21.

61. Іванов М. Що таке «громадянська» і що таке «політична» освіта? *Політичний менеджмент*. 2003. № 2.

62. Квієк М. Університет і держава: вивч. глоб. трансформацій / пер. з англ. Т. Цимбала. К. : Таксон, 2009.

63. Кіндратець О. Критерії визначення сильної держави. *Політичний менеджмент*. 2004. № 2.

64. Коваленко А. Специфіка політологічного визначення держави // *Політичний менеджмент*. 2004. № 4.

65. Колбеч Г. К. Політика: основні концеп. в суспіл. науках / пер. з англ. О. Дем'янчука. К. : Вид. дім : КМ «Академія», 2004.

66. Конституція України. К., 1997.

67. Коцур А. П. Українська державність: історія та сучасність. Чернівці : Золоті литаври, 2000.

68. Крауз-Мозер Б. Теория политики. Методологические принципы / пер. с польск. Харьков : Изд-во «Гуманитарный Центр», 2008.

69. Куташов І. Політичні ідеї в період установаження Козацької держави. *Політичний менеджмент*. 2007. № 2.

70. Ленін В. І. Держава і революція / Повн. збір. тв. Т.33.

71. Ленін В. І. Про державу : лекція в Свердловському університеті. 11 липня 1919 р. Повн. збір. творів. Т. 39.

72. Леоненко А. В. Дослідження місця і ролі політичної еліти й лідерів в політичному процесі – теоретичний аспект. *Політологічний вісник*. Зб-к. наук. праць. К. : «ІНТАС», 2008. Вип. 35.

73. Литвин В.С. Політичні режими сучасності: інституційні та процесуальні виміри аналізу : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014.

74. Лок Дж. Два трактати про правління / пер. з англ. П. Содомора. К. : Наш Формат, 2020.

75. Маркс К., Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. Твори. Т. 21.

76. Мельник О. Державна влада в контексті конституційної відповідальності. *Віче*. 2001. № 5.

77. Мере Жерар. Принцип суверенітету. Історія та основи новітньої влади. Львів : Кальварія, 2003.

78. Михальченко М., Дашутін Г. Політичні і правові ідеї Київської Русі в різних інтерпретаціях. *Політичний менеджмент*. 2006. № 4.

79. Нагорна І. П. Політична культура українського народу. Історична ретроспектива і сучасність. К., 1998.

80. Пасько Я. І. Соціальна держава і громадянське суспільство: співпраця versus протистояння : монографія. К. : ПАРАПАН, 2008.

81. Пашко А. Мотиваційна криза держслужбовців: причини і наслідки. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1.

82. Пильгун Н.В., Бурбеза В.В. Поняття «механізм держави» в сучасній юридичній думці. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_2_9.
83. Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. К. : Основи, 2000.
84. Пильгун Н.В., Бурбеза В.В. Поняття «механізм держави» в сучасній юридичній науці. *Юридичний вісник*. 2017. № 2 (43).
85. Погребняк С. Соціальна держава: обґрунтування концепції. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2 (65).
86. Політологія : навчальний посібник / Давидович С.Н., Сталовєрова А.В. та ін. Рівне : НУВГП, 2014. 237 с.
87. Прокопець Л. Соціальна держава як політична реальність. *Право України*. 2000. № 12.
88. Ребкало В. Національна держава. Втеча від самоприниженням. *Віче*. 1995. № 5.
89. Рудич Ф. Політичний режим і народовладдя: спроба політологічного аналізу. *Політичний менеджмент*. 2010. № 2.
90. Русо Ж. Ж. Вибрані трактати. К. : Фоліо, 2019.
91. Рутар С. Держава як основний елемент політичної системи. *Розбудова держави*. 1993. № 7.
92. Рябов С. Політика як соціальне явище. *Політологічні читання*. 1994. № 2.
93. Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя). К. : Вид-во «ПАРАПАН», 2002.
94. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція ХVІІ ст. (1648-1679). К. : Видавничий дім «Альтернатива», 1999.
95. Супруненко А. П. Соціальна держава: українська перспектива. Демократичний розвиток України. Матеріали конференції. Збірник наукових праць. К. : Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2006.
96. Татарчук В. Вдосконалення державного апарату (окремі питання). *Право України*. 1999. № 3.
97. Телешун С. Поняття державного устрою України: проблеми теорії і практики. *Право України*. 2000. № 6.
98. Толочко П.П. Традиції державно-політичного розвитку в Україні. Толочко П.П. Від Русі до України. К. : Абрис, 1997.
99. Точицький М.С. Поняття політичної культури у світлі сучасних політологічних дискусій. *Політикус*. 2019. №8.
100. Українчук О., Школьник В. Конституція та безпека (порівняльний аналіз). *Політологічні читання*. 1992. № 3.
101. Федоренко Г. Розподіл влади та її єдність: місце законодавчої гілки влади на етапі державно-правової реформи. *Право України*. 1998. № 7.
102. Циганков П.А. Міжнародні відносини як особливий різновид суспільних відносин. *Політичні читання*. 1992. № 2.
103. Цокур Є.Г. Типологія політичних режимів у контексті специфіки

їх легітимації Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. 2009. Т. 122, Вип. 109.

104. Чабанна М. Авторитаризм і тоталітаризм. Уявна подібність та сутнісна різниця. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2.

105. Шатіло В.А. Співвідношення функцій державного апарату та механізму державної влади. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. Число 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2013_2_3.

106. Шульженко Ф.П. Соціально-правова держава в Україні: проблеми становлення та модернізації : монографія. Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. Київ : КНЕУ, 2007.

107. Easton D. A Systems Analysis of Political Life. New York : John Wiley, 1965.

108. Creveld M. The Rise and Decline of the State. New York : Cambridge University Press, 1999.

109. Plato. Laws / edited by M. Schofield. New York : Cambridge University Press, 2016.

110. De Jasay A. The state. Indianapolis : Liberty Fund, 1998.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

НАЙЧУК Антон Віталійович

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри політології та філософії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

МАРКІТАНТОВ Вадим Юрійович

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та філософії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ

Навчально-методичний посібник

Електронне видання